

ปรัชญาจีน : เต๋า เตอะจิง

ปรีชา ขำขวัญยืน

ในบรรดาหนังสือเก่าๆ ที่มีชื่อเสียงของโลก เต๋าเตอะจิง เป็นหนังสือที่มีผู้รู้จักมากเล่มหนึ่ง หนังสือเล่มนี้ก็เช่นเดียวกับหนังสือเก่าอื่นๆ คือ เป็นหนังสือที่เข้าใจยาก มีการตีความกันไปต่างๆ ยิ่งกว่านั้นต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้ก็มีอยู่หลายสำนวน ไม่ทราบว่ามีสำนวนใดถูกต้อง แม้แต่เลาจิวซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้แต่งเองก็ห้ามใครยืนยันได้แน่นอนไม่ว่า คือใคร มีชีวิตอยู่ในปีใดสมัยใด ต่างคนก็ตีนิยามกันไปตามความคิดเห็นของตน แต่ถึงแม้จะมีข้อยุ่งยากเหล่านี้อยู่ ก็ยังมีสิ่งที่จะช่วยให้คนสมัยปัจจุบันศึกษาหนังสือเล่มนี้กันได้ เหตุหนึ่งก็คือในบรรดาหนังสือต่างสำนวนทั้งหลายเหล่านั้นมักต่างกัน ที่มีข้อความมากน้อยกว่ากันเป็นเรื่องปลีกย่อย ส่วนที่เป็นความคิดสำคัญๆ ไม่ต่างกัน อีกเหตุหนึ่งก็คือ แม้หนังสือ

เต๋าเตอะจิง จะเข้าใจยาก แต่ก็มีนักปราชญ์เต๋าที่สำคัญอีกท่านหนึ่ง คือจวงจิว ได้เขียนหนังสือแสดงความคิดทางปรัชญาเต๋าเอาไว้ หนังสือเล่มนี้ นายสุลักษ์ณ์ ศีวรักษ์ แปลเป็นภาษาไทยแล้ว คนรุ่นหลังได้อาศัยความคิดของจวงจิวประกอบการตีความ เต๋าเตอะจิง อยู่มาก

เต๋าเตอะจิง เล่มที่ข้าพเจ้าคิดทำขึ้นนี้ อาศัยต้นฉบับภาษาอังกฤษซึ่งชาวจีน ชื่อ Chu Ta-Kao แปลจากภาษาจีน เหตุที่เลือกฉบับนี้ก็เพราะเจ้าของต้นฉบับเป็นชาวจีนที่มีความรู้ทางภาษาจีนอย่างดี และได้รับการศึกษาทางค่านววรรณคดีในสหรัฐอเมริกา การแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษจึงน่าจะแม่นยำกว่าที่ฝรั่งแปลประกอบกับมีความรู้ทางด้านวรรณคดี ก็คงจะสามารถรักษารสของ

ภาษาไว้ได้มากกว่าคนที่ไม่ได้ศึกษากันนั้น ส่วนอรรถกถานั้น ข้าพเจ้าอาศัยความรู้ปรัชญาที่เคยว่าเรียนมาบ้างประกอบกับการใช้หนังสือของจางจื่อเป็นคู่มือ และยังได้อาศัยอรรถกถาอื่นอีก เช่น ของ Lin Yutang และของ Legg ที่จริงอยากจะได้อรรถกถากับฉบับภาษาจีนบ้าง แต่จนใจด้วยไม่รู้ภาษานั้น ครั้นจะเทียบกับภาษาไทยที่มีผู้แปลจากภาษาจีน ลองถามผู้รู้ภาษาจีนดูก็มักคิดว่าแปลผิดต้นฉบับภาษาจีนเองก็มีอยู่ถึงสามสิบกว่าสำนวน ท้ายที่สุดข้าพเจ้าจึงต้องเลือกเอาฉบับนี้มาแปลด้วยเหตุผลดังกล่าวแล้ว เหตุผลนี้แม้จะไม่มากพอที่จะยืนยันว่าฉบับที่ข้าพเจ้าใช้แปลนี้ถูกต้องที่สุด แต่อย่างน้อยก็พอที่จะเชื่อได้ว่าเป็นฉบับที่เชื่อถือได้ฉบับหนึ่ง ผู้ใดจะเห็นว่าฉบับใดดีกว่า ถูกต้องกว่า ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุผลของผู้นั้น ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นอื่นใดจะได้แย้งด้วย

หนังสือเรื่อง เต๋าเตอะจิง ที่ข้าพเจ้าว่าเป็นหนังสือมีชื่อนี้ ข้าพเจ้าหาได้คิดว่าข้อตัดสินดังกล่าวเป็นที่ยอมรับของคนทุกคนไม่ แต่หมายความว่าหนังสือที่รู้จักและนิยมศึกษากันในหมู่นักวิชาการที่ชอบศึกษาของเก่า สำหรับผู้ที่ตั้งแง่เอาไว้เสียก่อนแล้วว่าของเก่าย่อมเลว ย่อมล้าสมัย เข้ากับปัจจุบันไม่ได้ หนังสือเช่นนี้ย่อมไม่มีประโยชน์ตามทัศนะของคนเหล่านั้น ข้าพเจ้าเองเป็นคนเกิดใน

สมัยนี้จริง แต่ก็รู้สึกว่าคุณค่าเจตนาดีกว่านักปราชญ์โบราณแต่อย่างใด ยิ่งพิจารณาความคิดตนเองไปนานเท่าใดก็ยิ่งเห็นว่าตนโง่มากขึ้น หาเหมือนกับผู้ที่อ้างตนเป็นนักปราชญ์สอนคนอื่นซึ่งมีอยู่เป็นอันมากในสมัยนี้ไม่ ยิ่งกว่านั้น ความโง่ของข้าพเจ้ายังมีถึงขนาดที่โง่จนไม่เข้าใจว่าคนเหล่านั้นเขาฉลาดอย่างไรเสียอีก ข้าพเจ้าคิดเอาตามสติปัญญาเท่าที่พอมีอยู่ เห็นว่าพวกที่อยากให้คนเรามีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขนั้นนี้มีอยู่สองพวก พวกหนึ่งคิดว่ายังสนองตอบความปรารถนาของตนได้มากเท่าไรก็ยังสุขมากขึ้นเท่านั้น ส่วนอีกพวกหนึ่งคิดว่า คนเรามีความปรารถนาไม่สิ้นสุด แม้ใครจะอ้างว่าสนองความปรารถนาไปมาก ๆ แล้วคนเราจะรู้จักพอ พวกนี้ก็ไม่เชื่อ จึงคิดว่าจะให้สนองความปรารถนาได้พอ ต้องหัดปรารถนาให้น้อยลง คือ ปรารถนาเท่าที่สามารถทำความปรารถนาไม่ได้ อะไรที่ต้องดิ้นรนมาก ๆ ก็เลิกปรารถนาเสียจะได้ไม่ต้องดิ้นรน ถ้าพูดอย่างภาษาคนสมัยใหม่ก็ว่า พวกแรกนั้นถือว่าคนเราจะมีสุขต้องมีเสรีภาพที่จะคิดจะทำอะไร ได้มาก ๆ พวกหลังคิดว่าคนจะมีสุขถ้าต้องการเสรีภาพแต่น้อย ถ้าไม่ต้องการเสรีภาพมากขึ้นก็เท่ากับมีเสรีภาพอยู่แล้วอย่างสมบูรณ์ พวกแรกนั้นนิยมแก้ปัญหากันโดยวิธีเปลี่ยนแปลงระบบสังคมเพื่อให้คนได้มีโอกาสสนองความปรารถ-

นาในด้านต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด โดยที่คนในสังคมสามารถจำกัดเสรีภาพของกันและกันได้ น้อยที่สุด ส่วนพวกหลังนิยมแก้ปัญหาโดยสอนคนให้บังคับตนเองฝึกหัดตนเองให้มีความปรารถนาต่าง ๆ น้อยที่สุด และน้อยจนอยู่ได้ในทุกสังคมแม้จะเป็นสังคมที่จำกัดเสรีภาพมากที่สุดก็ตาม นักปราชญ์ตะวันตกส่วนใหญ่โดยเฉพาะในยุคใหม่และยุคปัจจุบันเป็นพวกแรก ส่วนทางตะวันออกส่วนใหญ่เป็นพวกหลัง ข้อดีข้อเสียของความคิดทั้งสองแบบมีอะไรบ้างนั้นข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึงในที่นี้ แต่จะขอแจ้งความประสงค์ที่แปลหนังสือเท่าที่พอจะ จึงซึ่งมีความคิดจัดอยู่ในพวกหลังว่า เพราะต้องการให้คนทั่วไปได้ลองคิดถึงวิธีแก้ปัญหาอีกแบบหนึ่งซึ่งต่างกับความคิดที่นิยมกันทั่วไปในสมัยนั้นอันเป็นความคิดอย่างพวกแรกตามอิทธิพลของคนตะวันตก และเพื่อให้ได้คิดว่าความสุขนั้นไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นจากการสนองตอบของอารมณ์ต่างๆ ของเรา และคนที่กตอารมณ์ต่างๆ เอาไว้ก็มีใช้คนที่ผิดธรรมชาติและเป็นโรคจิตตึงนักปราชญ์ฝรั่งที่มีคนไทยนับถือมากอ้างกัน ถ้าเราจะถือว่าความสามารถรับอารมณ์ของตนเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การระงับอารมณ์ก็เป็น การกระทำตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง และเราก็เชื่อได้ว่าพวกฤษีไซไฟรที่อยู่ตามป่าเขาต้องการความสุขทางกายเพียงเล็กน้อยยิ่งกว่าคน

ยากจนในสังคมนั้น อาจมีความสุขยิ่งกว่า เศรษฐีที่ไม่เคยออกพ้นเครื่องปรับอากาศ บริวารแวดล้อม และสิ่งสนองอารมณ์ต่างๆ ก็ได้ อ่าน เท่าที่พอจะ จึง แล้ว พึงมองปัญหาเหล่านี้เกิด คงเห็นคำตอบได้ แต่ถ้าอ่านโดยไม่คิด อย่างว่าแต่จะเห็นคำตอบ หรือเกิดความคิดเลย ข้าพเจ้าเห็นว่าผู้อ่านจะรู้สึกตัวว่าอ่านหนังสือที่เขียน ไม่รู้เรื่องและไร้สาระที่สุด และอาจกล่าวโจมตีเล่าของผู้แต่ง หรือรวมทั้งผู้แปลด้วยก็ได้ตามระดับสติปัญญาที่ผู้นั้นมีอยู่

บทที่ ๑

แต่อันกล่าวหาว่าไม่ได้ให้แต่อันนั้น
นานอันกำหนดได้ให้นามอันมีรู้ต้นแปร
อภะนั้นแลมาก่อนฟ้าแลดิน
ภาวะแลคือมารดรแห่งสิ่งทั้งปวง
ด้วยอภะอันนั้นจึงเราประจักษ์อุบัติภาวะ
อันลึกลับแห่งเอกภพ
ด้วยภาวะอันนั้นจึงเราประจักษ์นานาวัตถุ
สองสิ่งนี้เหมือนกันด้วยต้นกำเนิด
แตกต่างกันด้วยความปรากฏ
ความเหมือนกันเชื่อว่าสภาวะอันลึกลับ สภาวะ
อันลึกลับไม่มีที่สุดคือทวารอันองคาพยพแห่ง
เอกภพลืออุบัติ

สิ่งที่กำหนดได้หรือบอกได้ว่าเป็นอย่าง-
ไรนั้นล้วนเป็นสิ่งที่ปรากฏต่อประสาทสัมผัส
คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ สนั่น กล่าวคือ
ภาษาเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เรียกรูป

ธรรมเป็นสำคัญ ในปัจจุบันไม่มีคำซึ่งใช้
 เรียกนามธรรม เช่น นิพพาน พรหม ประ-
 ชาธิปไตย สติธมมุนยชน แต่คำเหล่านี้ก็มี
 ได้ทำให้เรารู้ภาวะที่แท้จริงของนามธรรมเหล่า
 นั้นเลย จึงเกิดปัญหาโต้แย้งกันอยู่เนื่อง ๆ ว่า
 นามธรรม เช่น นิพพาน หรือ สติธมมุนยชน
 เป็นต้น เป็นสิ่งที่มีอยู่หรือไม่ หรือเป็นเพียง
 คำซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น มิได้แทนสิ่งใด
 ถ้าคำเหล่านี้ไม่แทนสิ่งใดค่านิยมของคำเหล่านี้
 ย่อมเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์กำหนดเอาเอง ประ-
 ชาธิปไตยก็ดี สติธมมุนยชนก็ดี หากมีอยู่จริง ๆ
 ไม่ แต่ถ้าคำเหล่านี้แทนนามธรรมบางอย่าง
 การตั้งชื่อนามธรรมเหล่านั้นอันแท้จริงของ
 เหล่านั้นว่าเป็นอย่างไร อีกประการหนึ่งใคร
 จะเรียก นามธรรมเหล่านั้นด้วยชื่อใดก็ย่อมได้
 ชื่อเหล่านั้นจึงมิใช่ “นามอันมิรู้ผันแปร” กล่าว
 คือชื่อกับความเป็นจริงมิใช่สิ่งเดียวกัน สิ่งที่
 แท้จริงซึ่งไม่ผันแปรนั้นจึงไม่อาจอธิบายด้วย
 ภาษาได้ เพราะภาษาอธิบายนามธรรมไม่ได้
 ดังกล่าวแล้ว และสิ่งแท้จริงย่อมมีลักษณะ
 เป็นนามธรรมดังนั้น เตาที่แท้จริงซึ่งเป็น
 นิรันดร์นั้นจึงกล่าวถึงไม่ได้หรือบอกลักษณะ
 ไม่ได้ว่าเป็นอย่างไร เท่านั้นจะเข้าใจโดยการ
 อธิบายด้วยภาษาไม่ได้ การที่เล่าจื๊อคิดเช่น
 นี้แสดงว่าเขาเชื่อว่าความจริงย่อมมีลักษณะที่
 แน่นอนตายตัว ไม่ผันแปร และเป็นนิรันดร์
 สิ่งที่เป็นอนิจจังหรือเปลี่ยนแปลงได้นั้นเรา

กำหนดแน่ไม่ได้ ขณะหนึ่งเป็น ก. ต่อไป
 เป็น ข. เรื่อยไปไม่สิ้นสุด ความจริงเป็น
 เช่นนี้ไม่ได้ ถ้าความจริงเป็น ก. ก็ย่อมไม่
 เป็น ข. ถ้าเป็น ข. ย่อมไม่เป็น ก. ถ้าเป็น
 ทั้ง ก. และ ข. ก. และ ข. จะต้องมีลักษณะ
 ร่วมกัน ลักษณะที่ร่วมกันนั้นคือความจริง
 และลักษณะดังกล่าวต้องตายตัว ความคิด
 เช่นนี้เนื่องจากเชื่อว่าในความเปลี่ยนแปลงนั้น
 มีความตายตัว การที่ ก. เปลี่ยนเป็น ข. มิ
 ได้หมายความว่า ก. หายไป และ ข. เกิด
 ขึ้น แต่หมายความว่า ข. สืบเนื่องมาจาก ก.
 เพราะถ้า ก. หายไป และ ข. เกิดขึ้น ย่อม
 หมายความว่า ก. และ ข. เป็นสิ่งสองสิ่งไม่
 เกี่ยวข้องกันเลย ถ้าเป็นเช่นนั้นจะพูดว่า ก.
 เปลี่ยนเป็น ข. หรือ ข. มาจาก ก. ไม่ได้
 ก. กับ ข. จึงต้องสัมพันธ์กันนั้นคือ ในการ
 เปลี่ยนจาก ก. เป็น ข. นั้น ต้องมีอะไรบาง
 อย่างที่คงที่ ความแตกต่างระหว่าง ก. กับ ข.
 เป็นเพียงลักษณะที่ปรากฏภายนอกเท่านั้น
 โดยแท้จริงแล้วยังมีลักษณะคงที่ซึ่งทำให้ ก.
 และ ข. สัมพันธ์กันอยู่ ลักษณะคงที่นั้นมิได้
 เปลี่ยนแปลงและเป็นลักษณะที่หยั่งรู้ด้วยประ-
 สาทสัมผัสไม่ได้ ประสาทสัมผัสรู้ได้เฉพาะ
 รูปธรรมซึ่งผันแปรอยู่เสมอเท่านั้น การที่จะ
 พูดถึงเต๋าโดยอาศัยภาษา ก็คือการพยายาม
 อธิบายเต๋าในขอบเขตของประสาทสัมผัส
 เพราะภาษาอธิบายได้เฉพาะสิ่งที่รู้ได้ด้วยประ

สาทสมผัสเท่านั้น แต่เท่ามิได้เป็นความจริง
นิรันดร์ที่อยู่พ้นประสาทสัมผัส คำพูดทั้งหลาย
ที่อธิบายเท่าจึงมิได้ตรงกับเท่าที่แท้จริง การ
อธิบายเท่าด้วยภาษาพูดมิใช่วิหาคำรู้อัน
ถูกต้องเกี่ยวกับเท่า การที่เล่าจื๊อพูดถึงเท่า
ไว้เช่นนั้นเท่ากับเขาถือว่าคำภีร์เท่าเท็จจริงที่เขา
เขียนขึ้นทั้งหมดนั้น มิอาจทำให้ผู้มีได้ปฏิบัติ
เข้าใจเท่าได้ เขาจึงมิได้อธิบายลักษณะของ
เท่ามากนัก จะอธิบายก็โดยอาศัยการเปรียบ
เทียบเท่านั้น เพราะถือว่าไม่มีภาษาใดจะอธิบาย
เท่าตรงๆ ได้ คำภีร์ของเขาส่วนใหญ่จึง
พูดถึงความสำคัญของเท่ามากกว่าจะพยายาม
อธิบายว่า เท่าคืออะไร

เมื่อเล่าจื๊อเชื่อว่า สิ่งแท้จริงคือ เท่า
เป็นนิรันดร์ อธิบายไม่ได้ ก็มีปัญหว่าสิ่ง
ที่ไม่นิรันดร์ และสิ่งที่อธิบายได้ด้วยภาษา รู้
เห็นได้ด้วยประสบการณ์นั้น เราอาจปฏิเสธ
ได้ว่าไม่จริงถ้าถือค่านิยามว่าสิ่งที่เป็นจริงต้อง
เป็นนิรันดร์ ไม่ผันแปร แต่เราอย่าลืมอาจ
ปฏิเสธได้ว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงนั้นไม่มีอยู่ และ
ถ้ายอมรับว่ามีอยู่ เหตุใดเล่าจึงถือว่าไม่จริง
มีอะไรเป็นเครื่องยืนยันว่าสิ่งนิรันดร์จริงกว่า
สิ่งไม่นิรันดร์ ปัญหาที่ตอบได้ก็โดยชี้ให้เห็น
ว่าสิ่งที่เปลี่ยนแปลงต้องอาศัยสิ่งนิรันดร์เป็น
รากฐานดังได้พิสูจน์มาแล้วข้างต้นว่าในความ
เปลี่ยนแปลงต้องมีความไม่เปลี่ยนแปลง หรือ
นิรันดร์ภาพเป็นพื้นฐาน เล่าจื๊อแก้ปัญหานี้

อย่างไร

ถ้าเท่าอธิบายด้วยคำไม่ได้ เพราะคำ
เป็นเพียงเครื่องหมายซึ่งมนุษย์กำหนดเอาเอง
และเท่านิยามไม่ได้เพราะการนิยามเป็นเพียง
การบอกความสัมพันธ์ระหว่างของสองสิ่งขึ้นไป
แต่เท่ามิได้แบ่งแยก มิได้เปลี่ยนแปลง
และเป็นนิรันดร์ เป็นสิ่งแท้จริงสิ่งเดียว ไม่มี
สิ่งอื่นใด ความสัมพันธ์จึงมีไม่ได้ เท่าจึง
นิยามไม่ได้ คำว่าเท่าก็เป็นเพียงชื่อที่ใช้เรียก
สิ่งที่แท้จริงนั้นคำว่าเท่ามิได้เป็นจริงอย่างเท่า
ที่แท้จริงเลย เท่าจึงเป็นอภาวะ คือกำหนด
สภาวะไม่ได้ว่าเป็นอย่างไร แต่ก็เป็นภาวะคือ
มิใช่ความว่างเปล่า หากแต่เป็นความจริง
อย่างเดียวกับที่อยู่ เท่าจึงเป็นอภาวะและภาวะ
แต่เท่าเกี่ยวข้องกับโลกที่ปรากฏอย่างไร
เล่าจื๊ออธิบายว่า เท่า (อภาวะ) มาก่อน
ฟ้าและดิน และเท่า (ภาวะ) เป็นมูลกำเนิด
หรือมารดาของสิ่งทั้งปวง ดังนั้นโลกที่ปรากฏ
และเปลี่ยนแปลงอยู่นี้ก็คือเท่านั้นเอง แต่
เป็นเท่าที่ปรากฏต่อประสาทสัมผัสแล้ว มิใช่
เท่าในสภาพแท้จริง ในบทนี้เล่าจื๊อมิได้
อธิบายว่าทำไมเท่าจึงต้องปรากฏเช่นนั้น หรือ
ทำไมโลกที่ปรากฏจึงต้องมีอยู่

ตั้งแต่บรรทัดที่ ๓ เป็นต้นไป เล่าจื๊อ
ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเท่ากับโลก
โดยเรียกเท่าว่าอภาวะอันนิรันดร์บ้าง ภาวะ
อันนิรันดร์บ้าง และเรียกโลกว่าเป็นอุปติ

ภาวะ หรือสิ่งที่ทำให้เกิดมีดับ อุปัติภาวะนี้ต่าง
กับเตาตรงที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอมิใช่ภาวะอัน
นิรันตรอย่างเท่า แต่การที่เล่าจื้อเรียกเตาว่า
อภาวะอันนิรันตรบ้าง ภาวะอันนิรันตรบ้าง
ดูเหมือนเขาจะมีหลักเกณฑ์อยู่ กล่าวคืออภาวะ
อันนิรันตรและภาวะอันนิรันตรนั้น แม้จะดู
เป็นสองสิ่งแต่แท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่เดียวกัน
กล่าวคือ “เหมือนกันด้วยต้นกำเนิดและต่าง
กันด้วยการปรากฏ” เมื่อพิจารณาด้วยความ
แท้จริงสิ่งนั้นเป็นอภาวะอันนิรันตร คือไม่มี
สภาวะใดๆ เป็นสิ่งที่ไม่มีคุณสมบัติจำกัดใดๆ
อย่างสิ่งที่ปรากฏต่อประสาทสัมผัส สิ่งที่มีคุณ
สมบัติทั้งหลายย่อมเป็นสิ่งจำกัด เช่น น้ำตาล
มีรสหวาน หวานเป็นคุณสมบัติของน้ำตาล
จำกัดว่าน้ำตาลต้องหวานเท่านั้น และน้ำตาล
จะเค็มก็ไม่ได้ สิ่งที่ไม่จำกัดอย่างเท่าจึงมีคุณ
สมบัติเฉพาะอย่างหนึ่งอย่างไม่ได้ว่าหวาน เค็ม
ขาว แดง ก็ไม่ได้ เมื่อกำหนดภาวะไม่ได้
จึงเรียกอภาวะ และเนื่องจากเท่าเป็นนิรันตร
จึงเรียกว่าอภาวะอันนิรันตร แม้เท่าจะกำหนด
ภาวะมิได้ แต่ก็เป็นที่มียู่จึงเป็นภาวะ และ
ถ้ามองในแง่ที่จำกัด โดยอาศัยประสาทสัมผัส
ต้องเข้าใจเท่าอย่างจำกัด จึงเข้าใจอย่างสิ่ง
ที่มีภาวะมีความเปลี่ยนแปลง ในแง่นี้เท่าปรากฏ
ต่อมนุษย์อย่างเป็นภาวะ เท่าจึงเป็นสิ่ง
นิรันตรซึ่งเป็นทั้งอภาวะและภาวะในเวลาเดียวกัน
สุดท้ายจะพิจารณาในแง่ใด ฉะนั้นอภาวะ

จึงมาก่อนฟ้าและดิน เพราะรู้ว่าฟ้าและดิน
เป็นมูลกำเนิดแห่งเอกภพก็ด้วยความเข้าใจ
อภาวะอันนิรันตร และรู้ว่าสิ่งทั้งหลายมีความ
แตกต่างกันก็โดยพิจารณาโดยภาวะอันนิรันตร
เหตุทั้งนั้นภาวะอันนิรันตรจึงเป็นมารดรแห่ง
สิ่งทั้งปวง ภาวะและอภาวะเป็นสิ่งที่เหมือนกัน
และเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยากจึงเป็นสภาวะอันลึกล้ำ
ไม่มีที่สิ้นสุดสภาวะดังกล่าวนี้เองเล่าจื้อว่าเป็น
ที่มาแห่งสิ่งทั้งปวงอันรวมกันเป็นเอกภพหรือ
โลกที่ปรากฏ

ความสัมพันธ์ระหว่างเท่ากับโลกที่ปรากฏ
จึงมิใช่ความสัมพันธ์ของสิ่งสองสิ่ง เท่ากับ
โลกที่ปรากฏเป็นสิ่งที่เดียวกัน มองกันคนละแง่
โลกเป็นเท่าที่ปรากฏแก่มนุษย์ ความคิด
ของเล่าจื้อในเรื่องนี้เหมือนกับความคิดเรื่อง
พรหมและโลก ที่ปรากฏในลัทธิเวทนาถะ
ของคัมภีร์ ซึ่งถือว่าโลกเป็นปรากฏการณ์
ของพรหมอันเป็นสิ่งสากลและเป็นนิรันตร ไม่
มีคุณสมบัติแต่มีใช้ว่างเปล่า เท่าที่เช่นกันเป็น
ภาวะเพราะกำหนดคุณสมบัติไม่ได้ เท่ามีอยู่
และเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องที่เป็นจริง จึงเป็นภาวะแล
เพราะเท่าเป็นภาวะที่มีจริงจึงเป็นที่เกิดของสิ่ง
ทั้งปวงได้ หากเท่าไม่มีอยู่ สิ่งทั้งปวงก็เกิด
จากเท่าไม่ได้ ถ้าไม่มีเหตุอันสูงสุดและเป็น
นิรันตร ซึ่งเป็นสาเหตุของสิ่งอื่นแต่ไม่มีสิ่ง
ใดเป็นสาเหตุของสิ่งนั้น ก็ต้องเชื่อว่าสาเหตุ
สืบต่อกันไปไม่รู้จบ เล่าจื้อหาเชื่อเช่นนั้นไม่

เขาเชื่อว่าผีเข้าอันเป็นสาเหตุเบื้องต้นซึ่งไม่มี
สิ่งอื่นเป็นสาเหตุของเจ้าเป็นมูลกำเนิดแห่งสิ่ง
ทั้งปวงเหมือนภาพจะมีขึ้นได้ก็ต้องอาศัยกระ-
จากเงาฉะนั้น.

บทที่ ๒

ในกาลเมื่อใดสิ่งทั้งปวงในโลกเห็นความงาม
ว่างาม

ในกาลเมื่อนั้นความอัปยศด้อยลงอยู่

ในกาลเมื่อใดสิ่งทั้งปวงเห็นความดีว่าดี

ในกาลเมื่อนั้นความชั่วช้อยู่

ภวะนั้นแลย่อมบังถึงอภวะ

ความง่ายให้กำเนิดแก่ความยาก

สันนาจากขาวโดยเทียบ

ต่ำต่ำกว่าสูงโดยฐาน

ความสูงต่ำและต่ำนี้ยังทำเสียงดนตรีกลมกลืน

หลังย่อมตามก่อน

เหตุดังนี้จึงปราชญ์ทำการโดยมิใช้การกระทำ

สั่งสอนโดยมิอาศัยคำพูด

ปัญหาที่เล่าจบพูดถึงในบทที่ ๒ นี้ ได้แก่
ปัญหาลักษณะสัมพันธ์ของสิ่งที่ตรงกันข้าม
ลักษณะตรงกันข้ามเป็นคู่ๆ นั้น นักปราชญ์
บางท่านถือว่าเป็นความจริงของโลก เช่น
ไพธาгорัส ถือว่าโลกนี้มีสิ่งตรงข้ามเป็นคู่ๆ
ฝ่ายหนึ่งดี ฝ่ายหนึ่งชั่ว แต่ก็มีนักปราชญ์
บางท่านถือว่า ลักษณะตรงข้ามนั้นที่จริงเป็น
เพียงสมมุติบัญญัติ เป็นเรื่องที่มนุษย์กำหนด
ขึ้นเอง นักปราชญ์พวกนี้มี เดโมคริตุส และ
พระพุทธรเจ้า เป็นอาทิ เล่าจบมีความเห็น
เช่นเดียวกับนักปราชญ์พวกหลัง สิ่งตรงข้าม

เป็นคู่ๆ ที่เล่าจบยกมาเป็นตัวอย่างได้แก่
ความงามกับความอัปยศณ์ ความดีกับความ
ชั่ว ภวากับอภวะ ความง่ายกับความยาก
ความสั้นกับความยาว ความต่ำกับความสูง
ความสูงต่ำกับสำเนียง หลังกับก่อน สิ่งตรง
ข้ามกันเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันสิ่งหนึ่งมีอยู่ก็
เพราะมีอีกสิ่งหนึ่ง หรือเราเข้าใจสิ่งหนึ่ง
ก็เพราะอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เมื่อเห็นว่าสิ่ง
หนึ่งงามก็ย่อมถือว่าอีกสิ่งหนึ่งอัปยศณ์ ถ้า
ไม่มีสิ่งตรงข้ามก็ย่อมไม่รู้ว่ามีสิ่งหนึ่งงามหรือไม่
กล่าวคือ ถ้าเราสมมุติว่าสิ่งหนึ่งงามเสียแล้วก็
ย่อมถือลักษณะของสิ่งนั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า
สิ่งใดงามหรือไม่ สิ่งที่เหมาะสมซึ่งเราสมมุติ
ว่างาม เราย่อมตัดสินว่างาม สิ่งที่ไม่ตรงกับสิ่ง
ที่เราสมมุติว่างามย่อมถือว่าไม่งาม แต่ถ้าเรา
ไม่สมมุติสิ่งทั้งปวงขึ้นก็ย่อมไม่มีอะไรเป็นเกณฑ์
ตัดสินว่าสิ่งใดงามหรือไม่ ดังนั้น เล่าจบจึง
ว่าเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์รู้จักความงาม ความ
อัปยศณ์ก็เกิดขึ้นด้วย สิ่งตรงข้ามคู่อื่นๆ
เช่น เสียงดนตรีที่กลมกลืนก็เช่นกัน มิได้
เพราะถือว่าเสียงสูงต่ำมีอยู่ ลักษณะตรงข้าม
เป็นเพียงสมมุติ โดยแท้จริงไม่มีสิ่งใดตรงข้าม
กับสิ่งใด ลักษณะตรงข้ามเป็นเพียงทศณะ
ที่มนุษย์ใช้พิจารณาโลก ถ้ามนุษย์ไม่กำหนด
ลักษณะเช่นนี้ โลกก็มีได้มีอะไรตรงข้ามกัน

ความคิดของเล่าจบตอนนี้อาจเทียบได้
กับเรื่องปรมาณูและบัญญัติในพุทธศาสนา ซึ่ง

ถือว่าคุณสมบัติของสิ่งทั้งหลาย เรายึดถือว่ามี
อย่างนั้นเป็นอย่างนั้น เป็นเพียงบัญญัติที่เรา
ไปกำหนดให้แก่ธรรมชาติและยึดมั่นว่าเป็น
ลักษณะจริงๆ ของธรรมชาติ แม้ตัวกับบัญญัติ
เช่นกัน ถ้าเราเข้าใจธรรมชาติอย่างปรมาตม
แล้ว คุณสมบัติเหล่านั้นย่อมไม่มีความยึดมั่น
ว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนั้นย่อมไม่มี เช่น
เราว่า ขนมหวาน ที่หวานนั้นไม่ใช่คุณสมบัติ
ของขนม แต่เป็นความรู้สึกของเราที่มีต่อขนม
ไม่มีเราเสียแล้วหวานก็ไม่มี

ปัญหาเรื่องสัมพันธภาพนี้ อาจตีความ
ต่อไปได้อีกคือ สิ่งทั้งหลายที่เราสมมุติขึ้นเป็น
คู่ๆ นั้น มิได้ต่างกันโดยแท้จริง หากแต่เป็น
สิ่งเดียวกันซึ่งต่างระดับกัน เช่น งามเมื่อเทียบกับ
กับอัปลักษณ์ แต่แท้จริงอัปลักษณ์ก็คืองาม
น้อยนั่นเอง มิใช่ว่าไม่มีความงาม สิ่งหนึ่ง
อาจงามเมื่อเทียบกับสิ่งหนึ่ง แต่อาจไม่งาม
เมื่อเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง เช่นคนอัปลักษณ์อาจ
งามเมื่อเทียบกับลิง แต่อัปลักษณ์เมื่อเทียบกับ
กับคนที่งาม เส้นๆ หนึ่งยาวเมื่อเทียบกับเส้น
ที่สั้นกว่า แต่สั้นเมื่อเทียบกับเส้นที่ยาวกว่า
เวลาเหมือนกัน ขณะหนึ่งเป็นปัจจุบันขณะต่อไป
กลายเป็นอดีตตามๆ กันไป ถ้าไม่มีเวลาใด
ผ่านไวก่อนเวลาที่ผ่านมาก็ไม่มี กล่าวได้ว่า
ลักษณะที่ตรงข้ามที่แท้จริงไม่มี เมื่อลักษณะ
ตรงข้ามไม่มี โดยแท้จริง เมื่อคนเราไม่สมมุติ
ว่าสิ่งหนึ่งต่างกับอีกสิ่งหนึ่งแล้วความแตกต่าง

ก็ไม่มี ความแตกต่างเป็นเพียงปรากฏการณ์
อันเป็นสมมุติ สภาพแท้จริงไม่มีความแตกต่าง
ถ้าคนเราสามารถมองทะลุปรากฏการณ์ได้ก็จะ
พบสภาพแท้จริงดังกล่าว การถึงสัมพันธภาพ
จึงเป็นการอธิบายปรากฏการณ์นั่นเอง และ
ในการอธิบายปรากฏการณ์นี้ ได้บอกเป็นนัย
ถึงสภาพแท้จริงหรือเท่าด้วย และโดยที่มนุษย์
เรากำหนด หรือตัดสินสิ่งต่างๆ ตามปรากฏ-
การณ์อันเป็นของที่ตนสมมุติขึ้นเองการตัดสิน
โดยมาตรฐานดังกล่าวจึงไม่นำไปสู่ความจริง
มนุษย์จะเข้าถึงสภาพแท้จริงได้ ก็โดยเข้าใจว่า
สัมพันธภาพที่ตนยึดถืออยู่นั้นเป็นเพียงสมมุติ
หาใช่ความจริงไม่

การถือมั่นในปรากฏการณ์นี้อาจแสดง
ออกโดยการกระทำหรือโดยวาจาได้ เช่นโดย
การกระทำ คนเราปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เหมือน
หนึ่งสิ่งเหล่านั้นต่างกัน เช่น เอาใจคนหนึ่ง
แต่ทำลายน้ำใจอีกคนหนึ่ง เป็นต้น โดยวาจา
แสดงด้วยการนิยามคำต่างๆ ให้มีความหมาย
ต่างกัน เล่าจื๊อเห็นว่าการถือมั่นทั้งสองชนิด
นี้มีใช้วิสัยนักปราชญ์ผู้เข้าใจความจริง นัก
ปราชญ์ย่อมไม่แสดงอาการพอใจสิ่งหนึ่งมาก
กว่าสิ่งหนึ่ง ไม่พยายามอธิบายอะไร เพราะ
ยิ่งทำเช่นนั้นก็ยิ่งไกลความจริงขึ้น ต้องถือว่า
สิ่งทั้งหลายตามสภาพที่มันเป็นจริง ไม่สมมุติ
หรือให้ความสำคัญแก่สิ่งใดเกินความเป็นจริง

เหตุใดปราชญ์จึงทำการ โดยมีใช้การ

กระทำและสอนโดยมีอาศัยคำพูด ข้อเขียน
ของเล่าจื๊อตอนหนึ่งฟังดูแย่งตัวเอง แต่เมื่อ
พิจารณาแล้วจะเห็นว่าเข้าใจได้

ปัญหาเรื่องทำการโดยไม่ใช้การกระทำ
ข้อความตอนหนึ่งคล้ายกับข้อความในบทที่ ๓ ซึ่ง
กล่าวว่า ผู้ปกครองที่ดี ปกครองโดยไม่ใช้
การกระทำ หลิน ยู ถึง^(๑) อธิบายข้อความ
ดังกล่าวรวมๆ กันไปว่า เป็นการปกครองโดย
ปล่อยประชาชนให้ทำการตามธรรมชาติของ
ตน ผู้ปกครองไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว คือ ให้ถือ
คติเสรีนิยมเป็น เล่าจื๊อกล่าวข้อความทั้งสอง
ต่างบริบทกัน ในบทที่สองนี้ เขาพูดถึง
ลักษณะของปราชญ์กว้างๆ ที่ว่าให้กระทำโดย
มิใช้การกระทำนั้น ไม่ได้หมายความว่าให้อยู่
เฉยๆ ไม่ทำอะไรเลย แต่หมายถึงกระทำการ
โดยไม่ยึดมั่นว่าเป็นการกระทำของเรา ไม่
ยึดมั่นว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ดี กล่าวคือ
ทำไปตามธรรมชาติของตนซึ่งไม่มีความยึดมั่น
ถือมั่น ไม่ให้ค่าแก่การกระทำใดเป็นพิเศษ
ในศาสนาพุทธผู้ที่ทำการเช่นนั้น ได้ต้องเป็น
พระอรหันต์ผู้ทรงวิสุทธิขั้นแล้วเท่านั้น ส่วน
ในบทที่ ๓ เล่าจื๊อใช้หลักเดียวกันในการ
ปกครอง คือสอนให้ปกครองคนโดยให้ทุกคน
ดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติของตน ไม่สร้าง
ระเบียบหรือกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานการ

ดำเนินชีวิตใดๆ ขึ้นมาบังคับ ความคิดดัง
กล่าวนี้นี้ สัมพันธ์กับความคิดทางการปกครอง
ของเล่าจื๊อในแง่อื่นๆ ด้วย จะนำมากล่าวอีก
ในบทที่ ๓

ปัญหาเรื่องการสอนโดยไม่อาศัยคำพูด
ในบทสุดท้ายคือบทที่ ๘๑ เล่าจื๊อได้กล่าว
ข้อความทำนองเดียวกัน คือ “คนรู้ไม่พูด คน
พูดไม่รู้” คำกล่าวนี้อาจตีความได้ต่างๆ กัน
ถ้าตีความอย่างชาวบ้านก็อาจว่า คนที่รู้จริง
มักไม่พูดอะไร ทำนองคมในฝัก ส่วนคนที่
ไม่รู้หรือรู้น้อยมักพูดมากเกินรู้ คือ อวดรู้
ถ้าตีความสูงขึ้นอีกขั้นหนึ่งก็ว่า คนที่รู้จะไร
มาก ๆ นั้นย่อมรู้ว่ามีสิ่งที่ตนไม่รู้อีกมาก จึงไม่
พูดอะไรง่าย ๆ ส่วนที่รู้น้อยนี้กว่าความรู้มีเท่า
ที่ตนรู้จึงกล้าพูด ข้าพเจ้าเห็นว่าข้อความทั้ง
สองบทนี้น่าจะมีความหมายนัยเดียวกัน คือ
เล่าจื๊อต้องการพูดถึงปัญหาการใช้ภาษา
อธิบายความจริงที่ว่า รู้ คือรู้ความจริง ที่ว่า
พูด คือ ภาษาที่คนรู้ว่าความจริงเป็นอย่างไร
ย่อมไม่พยายามอธิบายความจริงด้วยภาษา
เพราะเป็นสิ่งที่พ้นขอบเขตที่ภาษาจะอธิบายได้
เกินกว่าเหตุผลของมนุษย์ในขั้นที่ใช้ภาษาเป็น
สื่อ ความคิดนี้ปรากฏในข้อความตอนแรก
ของบทที่หนึ่ง คือ เค้าซึ่งนำมาว่านานกันได้
ใช้แต่อันนิรันดร์ เค้าคือสิ่งเดียวที่เป็นจริง

๑. Lin Yutang, *The Wisdom of Lao-tse*, New York : The Modern Library, 1948, pp. 60-61.

เมื่อทำความเข้าใจไม่ได้ด้วยคำพูด นักปราชญ์จึงรู้ว่าการอธิบายความจริงด้วยคำพูดนั้นไร้ประโยชน์ เพราะภาษาที่มนุษย์กำหนดใช้แทนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเล้าจ้อเห็นว่าปรากฏการณ์ซึ่งเราเห็นต่าง ๆ กันนั้นไม่ตรงกับความจริง ความจริงต้องมีลักษณะกลมกลืน ไร้ความแตกต่าง แต่เราไม่มีภาษาที่พูดถึงความจริงเช่นนั้น การเอาภาษาซึ่งใช้พูดถึงปรากฏการณ์มาอธิบายความจริง จึงทำให้มองความจริงเป็นปรากฏการณ์ ไม่เห็นความจริงแท้ ยิ่งอธิบายก็ยิ่งยุ่ง ยิ่งผิดความจริงมากขึ้น การสั่งสอนให้เข้าใจความจริง โดยการอธิบายด้วยภาษาจึงใช้ไม่ได้ นอกจากนั้นการอธิบายด้วยภาษาต้องอ้างเหตุผล และการอ้างเหตุผลย่อมมีข้อแย้ง คือมีความเห็นตรงข้าม การแย้งกันจะยุติได้ก็ด้วยมีความเห็นที่ ๓ มาตัดสิน และความเห็นที่ ๓ นี้ อาจตรงข้ามกับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือไม่ตรงกับฝ่ายใดเลย ดังนั้นความเห็นที่สามจึงแย้งกับความเห็นเดิมซึ่งแย้งกันอยู่แล้ว ต้องหาความเห็นใหม่มาตัดสินอีก เป็นอย่างนี้เรื่อยไปไม่รู้จบ และเล้าจ้อน่าจะเห็นว่าไม่มีวันจบ เพราะศึกษากันไม่ถูกทาง นักปราชญ์รู้ความจริงเช่นนี้ จึงไม่สั่งสอนด้วยคำพูด.

บทที่ ๓

การไม่ยกย่องคนฉลาดยังคนให้พ้นการวิพากษ์
การไม่ให้ราคาแก่ของหายากยังคนให้พ้น
ความเป็นขโมย
การไม่ให้เห็นสิ่งที่คนปรารถนาทั้งปวงยัง
หัวใจคนให้พ้นขมขื่น
ดังนั้นผู้ปราชญ์จึงปกครองดังนี้
ทำให้หัวใจของประชาชนว่างเปล่า
ทำทองของประชาชนให้เต็ม
ทำความปรารถนาของประชาชนให้อ่อนลง
และทำกระดูกของประชาชนให้แข็งแรง
เขาจักยังคนมิให้รู้จักว่าสิ่งใดชั่ว มิให้
ปรารถนาสิ่งดี
ดังนั้นจึงเขามิได้เปิดช่องให้คนโกงกระทำการ
ได้เลย
เขาปกครองโดยมิใช้การกระทำ และห้าม
สิ่งใดอันมิอยู่ใต้ปกครองของเขาไม่

ในสมัยปัจจุบัน คนส่วนใหญ่ถือว่าความสุขเกิดจากการได้รับสิ่งที่ตนปรารถนา ความปรารถนามีขึ้นก็เพราะคนเราถือว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มีค่าแก่ตน จำเป็นต่อการดำรงชีวิต คนที่นิยมการให้ค่าแก่สิ่งต่าง ๆ มากนั้น แม้ของคนอื่นเห็นว่าไม่สำคัญ เช่น การเปลี่ยนรองเท้าบ่อย ๆ นั้นก็เป็นของจำเป็น สำหรับคนที่ชอบให้ค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ความปรารถนาในสิ่งที่ตนเห็นว่ามีค่าย่อมมากเป็นธรรมดา เมื่อปรารถนาก็ดิ้นรนแสวงหา ถ้าไม่มีทางได้มาโดยสุจริตก็ใช้อุปายทุจริต คนที่เฉลียวฉลาดใช้อุปายของตน ให้ผลมากกว่าคนโง่ คนจึงยึดถือความฉลาดเป็นของดี และถือว่าการ

ศึกษาซึ่งทำให้คนฉลาดเป็นสิ่งที่ดี คนฉลาด จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นคนที่มีค่าและเป็นที่นับถือ การที่คนปรารถนาเป็นคนฉลาดเป็นที่นับถือในสังคม ทำให้เกิดการแก่งแย่งกันเป็นคนฉลาด ดังนั้นกวีวิชาการหรือผู้อาวุโสมองว่าตนเป็นผู้รู้ทั้งหลาย มักกล่าวโจมตีกันอยู่เนืองๆ เล่าจื๊อเห็นว่าการยกย่องคนฉลาดก็คือการให้ค่าแก่ของหายากก็ดี การให้สิ่งล่อใจต่างๆ ก็ดี ทำให้คนเราซึ่งมีต้นทุนเป็นธรรมชาติเกิดความทะเยอทะยานและวิวาทกัน สังคมเช่นนี้จึงไม่มีทางสงบสุข ผู้ปกครองที่ดีจึงไม่ควรสนับสนุนสิ่งเหล่านี้ให้มีขึ้นในสังคม ถ้าเปรียบกับความคิดของเพลโตจะเห็นว่าเหมือนกันอยู่แห่งหนึ่งคือ ไม่สนับสนุนให้คนในรัฐถือเอาความพึงพอใจทางร่างกายเป็นจุดหมายของชีวิต แต่เพลโตนั้นถือว่าคนฉลาดสมควรได้รับการยกย่อง แต่สำหรับเล่าจื๊อ แม้คนฉลาดก็ไม่จำเป็นต้องคืออย่างที่เขาได้คิด คนฉลาดอาจใช้ความฉลาดเพื่อประโยชน์ส่วนตัวก็ได้ ทางแก้ก็คือไม่ยกย่องคนฉลาดเสียเลย

นักปกครองที่ดีต้องทำให้ประชาชนดำรงชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ คือ “ทำหัวใจของประชาชนให้ว่างเปล่า” ได้แก่การทำให้คนเปิดเผย ถ่อมตนและรู้จักรับผิดเมื่อทำผิด “ทำท้องของประชาชนให้เต็ม” ได้แก่การทำให้ประชาชนไม่อวดอยาก “ทำความปรารถนาของประชาชนให้อ่อนลง” ได้แก่การทำให้

ประชาชนไม่อยากได้นั้นได้นี้ ไม่เห็นสิ่งใดเป็นของมีค่า “ทำกระดูกของประชาชนให้แข็งเกร่ง” ได้แก่การทำให้ประชาชนเป็นคนอดทน ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าเล่าจื๊อพยายามทำให้ประชาชนเป็นคนที่มีความสมดุลกันทั้งกายและทางใจ กล่าวคือทางร่างกายก็ให้เป็นคนมีสุขภาพอนามัยดี ทางใจก็ไม่ให้ยินดีต่อสิ่งเย้ายวนต่างๆ ให้เป็นคนเปิดเผยและสงบวิธีชีวิตที่เล่าจื๊อต้องการคืออยู่อย่างสงบ และง่าย ๆ ตามธรรมชาติ เล่าจื๊อไม่ต้องการให้ประชาชนมีความรู้มาก ๆ เพราะการให้ความรู้แก่ประชาชนเป็นการทำให้ประชาชนเสีย คือผิดจากธรรมชาติ เช่น การที่มนุษย์รู้จักเรขาคณิต ทำให้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติตามเรขาคณิต ทำสิ่งต่างๆ ให้กลมกลืนบ้าง ยาวบ้าง การรู้วิทยาศาสตร์ทำให้ดัดแปลงธรรมชาติไปต่างๆ เช่น เปลี่ยนนสารให้เป็นพลังงาน เปลี่ยนสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง การรู้เรื่องความยุติธรรม ทำให้คนทำตามหลักยุติธรรมที่ตนสร้างขึ้น ธรรมชาติที่แท้ถ้าจะมีรูปร่างแบบเรขาคณิตก็เป็นไปโดยคนไม่ต้องทำ ความยุติธรรมก็มีใช้ธรรมชาติที่แท้ของคน คนเรายังมีความรู้มากยิ่งดัดแปลงมาก เล่าจื๊อนับถือว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่ในตัวแล้ว การแปลงธรรมชาติ จะทำให้เกิดผลเสีย เป็นการแยกสิ่งที่กลมกลืนอยู่แล้วให้เสียความกลมกลืน หลินยู่ถึงเปรียบเทียบว่า “ขาเป็ดที่สั้น ต่อให้

ยาวเบียดลำบาก” นักกระเรียนที่ยาวตัดให้สั้น โดยไม่ให้นักกระเรียนจับปวดก็ไม่ได้ สิ่งที่ยาวอย่าตัดให้สั้นสั้นอย่าต่อให้ยาว บุคคลไม่ควรเดือดร้อนเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ความเป็นคนก็ดี ความยุติธรรมก็ดี หาใช่ธรรมชาติของคนไม่”(๑) การเปลี่ยนแปลงธรรมชาตินั้น แม้จะได้ผลตามที่บุคคลต้องการ แต่ก็ทำให้ธรรมชาติส่วนรวมเสียไป คนเราเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เพราะไม่เข้าใจความกลมกลืนของธรรมชาติ และไม่เข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงจะทำให้เกิดผลเสียอย่างไร ทั้งการตัดขานักกระเรียน แม้ทำให้ขาสั้นได้ตามต้องการ แต่ก็ทำให้นักกระเรียนไม่สามารถยืนอยู่ได้อย่างสมดุลย์ตามธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่ควรเปลี่ยนแปลงธรรมชาติไม่ว่ากรณีใดๆ

ในด้านการปกครอง การปกครองที่ดีคือการปกครองที่เป็นไปโดยธรรมชาติ กล่าวคือ ต้องไม่ให้ประชาชนรู้สึกว่ามีผู้ปกครอง ความรู้สึกว่ามีบุคคลหรือกฎเกณฑ์มาบังคับต้องให้ประชาชนไม่มีความสุข การปกครองโดยธรรมชาติก็คือการปกครองโดยให้ประชาชนดำเนินชีวิตไปตามวิถีของตน ตามสัญชาตญาณของตนอย่างอิสระเสรี ผู้ปกครองต้องไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับกิจการดำเนินชีวิตของประชาชน ไม่ทำให้ธรรมชาติของประชาชนเสียไป เมื่อ

ทุกสิ่งดำเนินไปโดยธรรมชาติ ความยุ่งยากก็ไม่มี ความยุ่งยากทั้งปวงเกิดจากมนุษย์เปลี่ยนแปลงแก้ไขธรรมชาติ การปกครองโดยไม่อาศัยการกระทำ ก็คือการปกครองโดยไม่แทรกแซงกิจการของประชาชนปกครองให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เพราะการกระทำทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ดีชั่วเป็นการไปกำหนดธรรมชาติอย่างหนึ่งให้ต่ำ ทำให้ผิดธรรมชาติ ความวุ่นวายก็เกิดขึ้นเพราะความกลมกลืนแห่งธรรมชาติเสียไป เมื่อไม่กระทำ ความวุ่นวายก็ไม่เกิด เมื่อความวุ่นวายไม่เกิดขึ้น ก็จะมีแต่ความสุขสบาย นั่นคือ การปกครองเป็นผลสมบูรณ์แล้ว เพราะอุดมคติในการปกครองเพื่อให้ประชาชนเป็นสุขเล่าจื๊อจึงกล่าวว่า นักปราชญ์ปกครองโดยไม่ใช้การกระทำ แต่ก็ไม่มีส่วนใดที่ไม่อยู่ใต้ปกครอง ความคิดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นคนบริสุทธิ์ หากปล่อยให้ไปตามธรรมชาติต้องอยู่ร่วมกันด้วยความสงบกำหนดค่าของสิ่งต่างๆ ขึ้น ทำให้มนุษย์มีความปรารถนาสิ่งมีค่าและเลี่ยงสิ่งไม่มีค่า การศึกษาทำให้คนมีเล่ห์เหลี่ยมในการแย่งชิงสิ่งที่ตนเห็นว่ามีค่า การคดโกงจึงเกิดขึ้น นักปกครองที่ดีจึงไม่ควรปกครองให้คนปรารถนาอะไรมากกว่าการกินอิ่มนอนหลับ เพราะยิ่ง

๑. Lin Yutang, *The Wisdom of Lao-tse*, New York : The Modern Library, 1948, pp. 59-60.

คนเรามีความปรารถนาน้อยเพียงใด การวิวาทก็เกิดขึ้นน้อยลงเพียงนั้น เล่าจื๊อมีความคิดเช่นเดียวกับนักปราชญ์จิตวาททั้งหลาย ที่เห็นว่าความสุขทางใจยิ่งยืนกว่าสุขทางกาย และความสุขทางกายเป็นเหตุให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแก่งแย่งกัน เป็นกิเลสที่ก่อให้เกิดทุกข์ ความสุขจะเกิดได้ด้วยการตัดกิเลสเหล่านั้นเสีย.

บทที่ ๔

ความกลวงแห่งเต๋านั้นเต็มเท่าใดก็เหมือนมีรูเต็ม ในความลึกถ้ำนั้นเต๋าดังเป็นต้นกำเนิดแห่งสิ่งทั้งปวง

ในความลึกถ้ำนั้นเต๋าดังจะคงอยู่เสมอ ขั้วพินิจแจ้งว่าเต๋าคือเป็นลูกเต๋าคือใคร แต่ดูจะเป็นผู้มาก่อนธรรมชาติ

ในบทนี้ เล่าจื๊อพยายามอธิบายลักษณะของเต๋าคู่ แต่ก็มีได้ยืนยันแน่นอน เพียงแต่กล่าวว่า คล้ายๆกับอะไรเท่านั้น ในฉบับของ ลิน ยู ถึง^(๑) บทนี้อธิบายลักษณะเต๋าคู่โดยมิได้มีคำที่แสดงความไม่แน่ใจ เช่น เหมือนถึง หรือดูๆเลย และอีกฉบับหนึ่งคือฉบับของ D.C. Lau ความต่างกัน^(๒) การอธิบายอย่างไม่แน่ใจนี้เป็นการแสดงว่าเต๋านั้นลึกซึ้งเกินกว่าจะอธิบายได้ ภาษาของมนุษย์นั้นอธิบายไม่ได้ การเปรียบเทียบของเล่าจื๊อในบทนี้เป็นเพียงการสร้างความรู้สึกเลาๆ เกี่ยว

กับเต๋าคู่เท่านั้น มิใช่คำนิยามที่สมบูรณ์ ข้อความว่า “ความกลวงแห่งเต๋านั้น เต็มเท่าใดก็เหมือนมีรูเต็ม” แสดงให้เห็นความกว้างใหญ่ไพศาลไม่รู้ขอบเขตของเต๋าคู่ ไม่มีใครสามารถกำหนดได้ว่าเต๋าคู่มีปริมาณเท่าใด สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์คิดได้นั้นเป็นสิ่งที่จำกัด เทียบกับเต๋าคู่ได้ การเอาสิ่งเล็กน้อยดังกล่าวไปเทียบกับเต๋าคู่ จะทำให้ประมาณมิได้ว่าสักเท่าใดจึงจะเท่ากับเต๋าคู่ ถ้าเปรียบเต๋าคู่เป็นภาชนะกลวง ก็เป็นภาชนะที่เต็มไม่รู้จักเต็ม ข้อความบรรทัดที่สองดูเหมือนจะแย้งกันกับบรรทัดแรก กล่าวคือ บรรทัดแรกพูดถึงเต๋าคู่เป็นสิ่งที่กลวง ฟังดูเหมือนเต๋าคู่เป็นสิ่งที่ว่างเปล่า แต่ในบรรทัดที่สองเต๋าคู่เป็นต้นกำเนิดแห่งสิ่งทั้งปวง ฟังดูเหมือนทุกสิ่งมีอยู่พร้อมสรรพในเต๋าคู่ แต่อาจตีความได้ว่า สิ่งทั้งปวงที่เรา รู้จักมาในอดีตและปัจจุบันนี้เป็นเพียงบางส่วน มีบางสิ่งที่เราไม่รู้จัก ในอดีต ในปัจจุบัน และสิ่งที่จะเกิดในอนาคต เราไม่รู้จักเลย แม้สิ่งที่เขาทั้งรู้จักและไม่รู้จักจะมีมากมายเพียงใดก็ตามก็ยังไม่พ้นขอบเขตแห่งเต๋าคู่ไปได้ และไม่มีสิ่งใดเลยที่มีใ้ขอบเขตขึ้นจากเต๋าคู่ บรรทัดที่ ๓ “ในความลึกถ้ำนั้นเต๋าคู่จะคงอยู่เสมอ” ความตอนนี้น่าจะหมายความว่า แม้เต๋าคู่จะก่อให้เกิดแก่สิ่งต่างๆ มากมายแต่เต๋าคู่มิได้เปลี่ยนแปลง

๑. Lin Yutang, *The Wisdom of Lao-tse*, New York : The Modern Library, 1948, p. 63.

๒. D.C. Lau, *Tao Te Ching*, London : Penguin Books, 1971, p. 60.

แปลง ยังคงสภาพเดิมอยู่เสมอ แม้ลึกซึ่งจน
ไม่มีผู้ใดกำหนดได้ ในตอนท้ายแม่เล่าข้อผู้
เป็นปรมาจารย์แห่งลัทธิตัวเอง ก็ยังไม่รู้ว่า
เท่านี้ต้นกำเนิดหรือไม่ แต่ถึงกระนั้นก็เห็นว่า
มีอยู่ก่อนธรรมชาติ อันธรรมชาตินั้นมนุษย์
ก็ไม่สามารถประมาณได้แน่นอนอยู่แล้วว่ามี
มาแต่เมื่อใด เท่าซึ่งมีอยู่ก่อนธรรมชาติจึง
เป็นสิ่งที่ลึกลับเกินปัญญามนุษย์จะประมาณได้
ความตอนท้ายนี้จึงเป็นความเปรียบเพื่อแสดง
ว่าเท่านั้นหากกำหนดเวลาไม่ได้ สรุปแล้ว
บทที่ ๔ นี้เล่าข้อที่จะต้องอธิบายความคิด
ที่ว่าเท่านี้เป็นสิ่งที่ประมาณมิได้ทั้งในแง่เทศะ
(space) หรือปริมาณ และในแง่กาละ (time)
สิ่งที่อยู่พ้นภาวะทั้งสองนั้นมนุษย์ธรรมดาย่อม
เข้าใจไม่ได้ เพราะความเข้าใจของมนุษย์
ธรรมดาถูกจำกัดด้วยกาละและเทศะ.

บทที่ ๕

ฟ้าและดินมิได้ทรงไว้ซึ่งความเมตตา

แลท่านเห็นสิ่งทั้งปวงคือรูปส่นอันเขาประคิษฐ์

ด้วยฟางข้าว^(๑)

ปราชญ์มิได้ทรงเมตตาธรรม

แลท่านเห็นคนทั้งหลายคั่งรูปส่นอันเขาประคิษฐ์
ด้วยฟางข้าว

ช่องว่างระหว่างฟ้าและดินมีรูปคั่งเบ้าสูบ

(ของช่างเหล็ก)

กลวงถึงปานนั้น มิได้ขาดสิ่งใดเลย

หากมันเคลื่อนไปสิ่งทั้งหลายซึ่งอุปติเพิ่มขึ้น

คนพดมากประเดี่ยวกี่เจียว

มีอะไรเก็บไว้กับตัวดีกว่า

ฟ้าและดินซึ่งดูเหมือนจะเป็นที่กำเนิด
แห่งสิ่งทั้งปวงนั้น ไม่อาจเมตตาแก่สิ่งใดได้
เพราะสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น ดำเนินไป และ
สลายลงโดยอำนาจแห่งตนเอง เป็นไปตาม
ธรรมชาติของตน สิ่งอื่นไม่อาจแก้ไขบังคับ
ได้ เช่นเดียวกับรูปส่นฟางที่เกิดขึ้นแล้วก็
ถูกเผาไฟ ฟ้าและดินย่อมเห็นความเป็นไป
แห่งสิ่งทั้งปวงโดยไม่ยินดียินร้าย เพราะเป็น
ธรรมดาโลก นักปราชญ์ผู้ปกครองประชาชน
ก็เช่นเดียวกันย่อมปล่อยให้ปวงชนดำเนินชีวิต
ไปตามวิถีของตนโดยไม่แก้ไข เพราะชีวิต
ของแต่ละคนนั้นผู้อื่นไม่อาจแก้ไขได้ บุคคล
จะได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ สมหวัง
หรือผิดหวัง มิได้อยู่ที่ความเมตตาแห่งผู้ป
ครอง หากอยู่ที่ตนเอง ผู้ปกครองไม่มีสิทธิ

๑. จวงจื่อกล่าวไว้ว่า “สุนัขฟางเป็นตุ๊กตาที่ใช้ในพิธีบูชา” และในหนังสือของจวงจื่อ บทที่ ๑๔ กล่าวไว้ว่า
“สุนัขฟางเมื่อก่อนนำมาใช้นั้นเก็บไว้ในกล่องหุ้มไหม สำหรับให้กินในงานพิธี เวลาใช้ผู้ที่ทำพิธีจะเหยียบหัว
และหลังของมัน แล้วคนเก็บหญ้าก็จะเอาไปเผาไฟ” ในทำนองเดียวกัน ฟ้าและดินเป็นที่เกิดของสิ่งต่างๆ
เป็นอันมาก เกิดและตายไปตามวาระ ปราชญ์เมื่อพิจารณาถึงประชาชนก็คิดตามนั้น เหตุเพราะวิวัฒนาการ
ตามธรรมชาติมิใช่การกระทำของฟ้าและดิน และมีใช่การกระทำของปราชญ์ จึงมิควรถือเอาเป็นบุญคุณแห่งตน
สิ่งทั้งหลายมีชีวิต มีการกระทำ และความสำเร็จด้วยตนเองทั้งสิ้น โดยไม่มีอำนาจที่จะแก้ไข และไม่ควรมั่น
เพราะสิ่งนั้นคือ เต้า (ผู้แต่ง)

เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน ใน
ตอนนี้จะเห็นว่าตามทัศนะของเล่าจื๊อ สังคม
วุ่นวาย เพราะผู้ปกครองเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการ
ดำเนินชีวิตของประชาชน การยุ่งเกี่ยวกับ
ประชาชนเช่นนั้นไม่ว่าจะโดยเมตตาธรรมหรือ
ไม่ ย่อมทำให้ธรรมชาติเสียคุณภาพ การมี
เมตตาธรรมเป็นการทำลายความยุติธรรม ทุก
สิ่งในธรรมชาติดีแล้ว ยุติธรรมดีแล้ว การ
ที่ผู้ปกครองไม่เห็นประชาชนเป็นตัว เป็นรูป
สุนัขฟาง และเข้ายุ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตของประ
ชาชนเหล่านั้นย่อมเป็นการละเมิดเสรีภาพโดย
ธรรมชาติของประชาชน ผิดทุกวิถีทางแห่ง
ธรรมชาติ คือ เต๋า เล่าจื๊อ ไม่เห็นด้วยกับ
วิธีการปกครองของจีนในสมัยนั้น และเห็นว่า
สังคมวุ่นวายก็เพราะผู้ปกครองเข้ามากำหนด
วิถีชีวิตแห่งการดำเนินชีวิตของประชาชน
เล่าจื๊ออาจคิดด้วยว่า การที่จักรพรรดิและเจ้า
ผู้ครองนครรัฐต่างๆ รวมทั้งพวกขุนนางมา
ปกครองประชาชนนั้นเป็นการข่มเหงเอารัด
เอาเปรียบประชาชนเพื่อประชาชนของตนมาก
กว่าเห็นแก่ความสุขของประชาชน และการ
มีผู้ปกครองนั้นแม้จะมีผู้ปกครองที่เห็นแก่
ความสุขของประชาชน แต่ก็ไม่มีหลักประกัน
ได้ว่าผู้ปกครองคนไหนจะมีลักษณะเช่นนั้น
การที่เล่าจื๊อพูดถึงผู้ปกครองชนิดที่ไม่ยุ่งเกี่ยว
กับวิถีชีวิตของประชาชน ก็เท่ากับเห็นว่าผู้

ปกครองไม่จำเป็น หรือถ้าจะมีผู้ปกครองก็
ต้องเป็นบุคคลที่ปฏิบัติตนตามวิถีทางแห่งเต๋า
กล่าวคือเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตามเต๋าแก่
ประชาชนมากกว่าเป็นผู้ปกครองซึ่งเข้าไปยุ่ง
เกี่ยวกับประชาชน ทัศนะเช่นนี้ก็เช่นเดียวกับ
กับศาสนาที่ปกครองสาวกโดยการปฏิบัติตน
เป็นตัวอย่าง ผู้ที่เป็นสาวกยอมอยู่ในการ
ปกครองของศาสดาก็โดยสมัครใจไม่ฝืนธรรม
ชาติของตน ดังนั้น แม้ศาสนาไม่ปกครอง
(ตามทัศนะรัฐศาสตร์) ก็จะไม่มีความกดดันใด
ที่ไม่อยู่ในความปกครอง

ข้อความตอนต่อมาเป็นเรื่องซึ่งดูเหมือน
จะไม่เกี่ยวกับตอนแรก เรื่องหนึ่งคือลักษณะ
ของฟ้าและดินซึ่งกลวงดังรูปเบ้าสูงของช่าง
เหล็ก ทุกสิ่งในโลกบรรจุอยู่ในบ้านนั้น ยิ่ง
บ้านหม่นไป สิ่งทั้งหลายก็ยิ่งเพิ่มจำนวนขึ้น
สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นตามความเคลื่อนไหวของ
เต๋า แต่ความเคลื่อนไหวเป็นอย่างไรนั้นเป็น
สิ่งที่เหลือวิสัยที่จะเข้าใจ จงจื๊อพูดถึงความ
เคลื่อนไหวของเต๋าไว้ดังนี้ “เจ้าแห่งชีวิต
ดำเนินไปตามทางของตนโดยอิสระ ไร้อาการ
รู้มิได้ ละอายที่ทำการอยู่ รักษารากฐานของ
ตนมั่นอยู่ในจุดเริ่มต้น ในจุดกำเนิด ...
ดำเนินไปตามทางของตนโดยไม่มีแผนการณ์
และทุกสิ่งก็ดำเนินตามไปด้วย ... (๒) ข้อความ
ที่ว่า “คนพูดมากประเดี๋ยวก็เงียบ มีอะไรก็

๒. Thomas Merton, *The Way of Chuang Tzu*, London : George Allen & Unwin Ltd.
1970, p. 73.

เก็บไว้ในตัวดีกว่า” นั้น ถ้าตีความตามตัวหนังสือก็ดูคล้ายกับสุภาษิตไทยว่า “พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง” แต่เล่าเจี้ยนจะหมายถึงกว่านั้นคือ ผู้ซึ่งนิ่งอยู่นั้น ทำให้เกิดสิ่งอื่นได้มากมายโดยไม่พูด เพราะผู้ที่มีอะไรอยู่มากนั้นเห็นว่าพูดเท่าไรก็ไม่หมด จึงไม่พูด ส่วนคนที่มิอะไรอยู่ในตัวพอจะพูดได้ก็พูด แต่พูดไม่นานก็หมด ในหนังสือ Analects^(๓) บทที่ ๑๙ เล่ม ๑๗ มีข้อความดังนี้

๑. “ท่านกล่าวว่า ข้าพเจ้ายากทำโดยไม่พูด”

๒. “จ้อจงกล่าวว่า แต่อาจารย์ ถ้าท่านไม่พูด พวกข้าพเจ้าซึ่งต้อบัญญัติจะนำไปบอกเล่าต่อได้อย่างไร”

๓. “ท่านกล่าวว่า ฟ่านนั้นพูดอย่างไรบ้างเล่า ถูทั้งสี่หมื่นเวียนไป สิ่งทั้งปวงอุบัติขึ้น แต่ฟ่านนั้นใช้คำพูดอะไรบ้างเล่า”

ขงจื้ออธิบายให้จ้อจงเข้าใจว่า การทำโดยไม่พูดนั้น เป็นลักษณะของผู้มีความรู้โดยแท้ เช่นเดียวกับฟ้าทำให้เกิดฤดูต่างๆ ขึ้น และฤดูต่างๆ ที่หมุนเวียนเปลี่ยนไปก็ทำให้สิ่ง

ทั้งปวงเกิดขึ้น แม้ฟ้าจะทำการได้มากถึงเพียงนี้ ฟ้าก็ไม่พูดอะไรเลย

บทที่ ๖

หุบเขาแล่วฉวน^(๔)นั้นมิรู้สลาย
ทั้งสองท่อนให้เกิดสิ่งชื่อว่า มารดรผู้ลึกลับ
อันทวารแห่งท่านเป็นต้นกำเนิดฟ้าและดิน
(ต้นกำเนิด) ดูเหมือนอลงสภาพอวาร
ใช้มิรู้จักหมดสิ้น

หุบเขาและฉวนซึ่งเป็นสิ่งนิรันดร์เมื่อรวมกันก็กลายเป็นมารดาคือต้นกำเนิดของฟ้าและดิน มารดาผู้ไม่มีใครรู้จักแต่เป็นที่มาของสิ่งที่เรารู้จักคือฟ้าและดิน แม้จะให้กำเนิดแก่สิ่งต่างๆ มากมาย แต่ก็ไม่ลดน้อยลงทำให้สิ่งอื่นเกิดขึ้นโดยตัวเองมิได้เปลี่ยนแปลงความคิดนี้คล้ายกับปรมาตมในศาสนาพราหมณ์ซึ่งสำแดงให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ต่างๆ โดยปรมาตมนี้มิได้เปลี่ยนแปลง เป็นต้นกำเนิดของสิ่งต่างๆ อันมีคุณสมบัติ แต่ปรมาตมนี้มีได้มีคุณสมบัติ เมื่อเล่าจื่อพูดถึงเต๋าว่าว่างเปล่า กลวง หรือกล่าวขานมิได้นั้นเทียบได้กับปรมาตมนี้แท้ๆ ซึ่งไม่มีคุณสมบัติให้รู้จักทั้งเต๋าและปรมาตมนี้ แม้จะว่างเปล่าแต่ก็มีใช้

๓. Ezra Pound, *Confucius*, New York : A New Directions Book, 1969, p. 277.

๔. ฉบับของ ลิน ชู ถัง และ D.C. Lau เป็น “ฉวนแห่งหุบเขานั้นมิรู้สลาย” Chu Ta-Kao อธิบายว่า หุบเขาและฉวนเป็นธาตุสองอย่างในจักรวาลทำให้เกิดสิ่งต่างๆ คือเป็น ยิน และ หยาง หรือเพศหญิงกับเพศชาย ดูคำอธิบายใน Chu Ta-Kao, *Tao Te Ching*, London : George Allen and Unwin Ltd, 1972, pp. 18 & 54.

ไม่มีอยู่ หากแต่มีอยู่อย่างเป็นสิ่งไม่จำกัด กำหนดไม่ได้ด้วยบัญญัติอันจำกัดของมนุษย์ สิ่งแท้จริงสูงสุดซึ่งเล่าจื๊อเรียกว่าเต๋า และ ศาสนาพราหมณ์เรียกว่าปรมาตม นั่นเป็น สภาวะอันถาวร ไม่ผันแปรและเป็นนิรันดร์ จึงปรากฏเป็นสิ่งที่หลายได้มีรูจึบสัน เพราะ เหตุที่ไม่มีความสมบัติจำกัดจึงปรากฏเป็นสิ่งที่ได้โดยไม่จำกัด การปรากฏเช่นนั้นเล่าจื๊อไม่ได้อธิบายไว้ชัดแจ้ง และใช้คำว่าให้กำเนิด ส่วนในศาสนาพราหมณ์โดยเฉพาะลัทธิเวทานตะของสังกระ อธิบายไว้ละเอียดในเรื่องมายา ได้จับความคิดเรื่องเต๋าของเล่าจื๊อที่กล่าวมาแล้ว ๖ บทนั้นก็คล้ายกับปรมาตมในลัทธิเวทานตะของสังกระมาก ดังจะเห็นได้จากการที่เล่าจื๊อพูดถึงเต๋าว่าเป็นมารดาของสิ่งทั้งปวง กล่าวขานถึงหรือกำหนดคุณสมบัติได้ ในสภาพปรากฏเป็นสิ่งที่ต่างๆ ในสภาพไม่ปรากฏไม่เป็นอะไรเลย ไม่พูด ไม่ทำการใดๆ ลึกลับไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีตัวตนเป็นสาเหตุแห่งความเปลี่ยนแปลง แต่เต๋าไม่เปลี่ยนแปลง เป็นที่มาของสิ่งตรงกันข้าม แต่ในเต๋ามีความตรงกันข้าม เป็นภาวะอันสมบูรณ์และกลมกลืน

บทที่ ๗

ฟ้านั้นถาวร ดินนั้นนิรันดร์

เหตุเพราะฟ้าแลดินมิได้มีอยู่เพื่อตนเอง

เหตุนี้จึงฟ้าแลดินเป็นสังถาวรและนิรันดร์

ทั้งคู่อยู่ข้างกัน

ปราชญ์เป็นดังนี้ อยู่เบื้องหลังจึงอยู่เบื้องหน้า ลืมตัวเองเสียจึงรักษาตัวไว้ได้

มิใช่ด้วยการมีเอาประโยชน์ตนเป็นที่ตั้งคอกหรือ จึงเขาสร้างประโยชน์ตนขึ้นได้

ฟ้าและดินให้กำเนิดแก่สิ่งทั้งปวง ทำให้สิ่งทั้งปวงมีอยู่ได้ เช่นนี้เชื่อว่าให้ชีวิตแก่สิ่งทั้งปวง ฟ้าและดินมิได้มีอยู่เพื่อให้ชีวิตแก่ตนเอง แต่มีอยู่เพื่อให้ชีวิตแก่สิ่งอื่น เหตุนี้ ฟ้าและดินจึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นที่พึ่งของสิ่งทั้งปวง เหตุเพราะฟ้าและดินคงอยู่เพื่อสิ่งอื่น จึงคงอยู่ตราบเท่าที่สิ่งทั้งปวงอุปถัมภ์ และสิ่งทั้งปวงย่อมอุปถัมภ์และเสื่อมสลายไป สืบเนื่องกันเป็นนิรันดร์ ฟ้าและดินจึงเป็นสังถาวรและนิรันดร์

นักปราชญ์ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับฟ้าและดิน คือไม่คิดถึงตนก่อนผู้อื่น สนับสนุนและทำประโยชน์ให้ผู้อื่น จึงได้รับความนับถือและคิดถึง นี่คือ “อยู่เบื้องหลังจึงอยู่เบื้องหน้า” ข้อความต่อๆ มาในความหมายอย่างเดียวกัน ในการปกครองประเทศ นักปราชญ์ย่อมไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนตัว คือลืมตัวเองเสีย คิดถึงประโยชน์ของประชาชน จึงได้รับชื่อเสียง เกียรติยศ และความนับถือจากประชาชนเป็นผลประโยชน์แห่งตน

บทนี้แสดงให้เห็นว่านักปราชญ์ควรยึดถือธรรมชาติเป็นแบบอย่าง แสดงให้เห็น

ความคิดของเล่าจื๊อว่ากฎเกณฑ์ของธรรมชาติ
กับกฎจริยธรรมของมนุษย์เป็นกฎเดียวกัน ดัง
เช่นนักปราชญ์ตำราตนเยี่ยงฟ้าและดิน จึงอยู่
ยั่งยืนเช่นเดียวกับฟ้าและดิน

บทที่ ๘

ความดีอันสูงสุดเป็นดั่งน้ำ น้ำอาร์ตส่งทั้ง
มวลแลมิได้ขัดแย้ง อยู่ในฐานที่อันสิ่งเดียว
จันท จันทนั้นแลอยู่ใกล้เต๋า

ในการอยู่อาศัย ถัดมานั้นเป็นที่สำนักอันวิเศษ
ในอารมณฺ์ ทำใจให้ลึกซึ้ง

ในมิตรภาพ รักษาสัมพันธ์ภาพอันดีต่อผู้อื่น
ในคำพูด กอปรด้วยความเชื่อนั้น

ในการปกครอง ตั้งอยู่ในระเบียบอันดี

ในธุรการงาน ยังการนั้นให้ง่าย

ในการเลื่อนไหว รู้จักจังหวะจะโคน

เพราะเหตุความขัดแย้งไม่มี จึงการ
ดำเนินไม่มี

น้ำมีลักษณะใกล้เคียงเต๋า คือไม่มีความขัด
แย้งกับสิ่งใดและมีความยินดีในสิ่งทั้งปวง แม้
จะเป็นสิ่งซึ่งไม่เป็นที่พอใจของผู้ใดก็ตาม
นักปราชญ์ผู้ปรารถนาจะดำรงตนให้มีความสุข
ย่อมดำรงตนในสภาพเดียวกับเต๋า คือปรับตัว
ให้เข้ากับสิ่งอื่น ๆ ได้ ไม่มีความขัดแย้งเกิด
ขึ้น ในภาวะอันไร้ความขัดแย้งชีวิตย่อมสงบ
และเป็นสุข เล่าจื๊อได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติตน
ของปราชญ์ในด้านต่าง ๆ คือ เรื่องที่อยู่อาศัย
ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ให้ถือว่าเป็นที่อยู่อันวิเศษ
เมื่อใจคิดว่าที่อยู่นั้นสุขสบายแล้ว แม้จะเป็น

ที่อยู่อันคับแคบ ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก
สะดวก ผู้้อยู่ก็มีความสุขได้ เข้าทำนอง
คำพังเพยของไทยว่า “คับที่อยู่ได้” แต่ของ
ไทยพูดในแง่ทนอยู่ ส่วนเล่าจื๊อนั้น “คับที่”
มิใช่เพียงทนอยู่ได้ แต่อยู่ได้อย่างมีความสุข
ไม่ต้องทนอยู่ นักปราชญ์อยู่ที่ใดก็ไม่มีการ
เป็นทุกข์ คือต้องทนอยู่ เพราะสามารถทำใจ
ให้อยินดีในที่อยู่ของตนได้ ในค่านิยม
เล่าจื๊อสอนให้ทำใจให้ลึกซึ้งคือ หนักแน่น
เยือกเย็น และไม่หวั่นไหวต่อเรื่องใ้ง่าย ๆ
เมื่อเป็นเช่นนี้จะเป็นคนอารมณฺ์คงที่ ไม่ผัน
แปรไปตามอำนาจของสิ่งใ้ง่าย ๆ และเมื่อ
อารมณฺ์สงบ คงที่แล้วก็สามารถไตร่ตรองและ
เห็นสัจธรรมได้แม้ในเรื่องที่ผู้อื่นไม่สามารถ
รับรู้อารมณฺ์ไว้ได้ ในด้านมิตรภาพ เล่าจื๊อ
สอนให้รักษาสัมพันธภาพกับผู้อื่นไว้ การ
ผูกมิตรย่อมทำให้ อยู่ในสังคมได้โดยไม่เกิด
ความขัดแย้ง ในด้านการพูดสอนให้มีความ
มั่นใจในสิ่งที่ตนพูด แต่จะเห็นได้ว่าความ
มั่นใจมิใช่ความดีอัน เพราะความดีอัน
เป็นเรื่องของอารมณฺ์ที่ไม่ลึกซึ้ง ความมั่นใจ
ของปราชญ์ผู้มีอารมณฺ์ลึกซึ้งย่อมกอปรด้วย
ความไตร่ตรองอย่างรอบคอบจนเห็นสัจธรรม
แล้ว ปราชญ์เมื่อจะพูดก็ย่อมพูดแต่สัจธรรม
ที่ตนได้เห็น จึงมีความมั่นใจ ด้วยเหตุนี้
ปราชญ์จึงเป็นคนที่มีความจริงใจ เป็นคน

ปากกับใจตรงกัน ถ้าทุกคนเป็นอย่างนี้ ความ
หว่านระแวงก็จะไม่มี เมื่อไม่มีความหว่าน
ระแวงคนเราก็จะคบหากันได้ด้วยความมั่นใจ
ความเป็นศัตรูกันอันเนื่องมาแต่ความหว่าน
ระแวงก็จะหมดไป ในด้านการปกครอง
เล่าจื๊อสอนให้ตั้งอยู่ในระเบียบอันดี การ
ปกครองย่อมปกครองด้วยบุคคล ๒ ฝ่าย คือ
ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง และในการ
ปกครองต้องมีระเบียบเป็นเครื่องยึดถือ ทั้งผู้
ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองจะต้องใช้ระเบียบ
เดียวกัน ถ้าพูดอย่างภาษาปัจจุบันก็คือ
ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองต้องการกฎ
หมาย และกฎหมายนั้นต้องเป็นกฎหมายที่ดี
ปัญหาที่ว่ากฎหมายที่ดีเป็นอย่างไร เล่าจื๊อ
มิได้กล่าวไว้ในที่นี้ การที่เล่าจื๊อให้รักษา
กฎหมายก็เพราะกฎหมายเป็นสื่อกลางให้คน ๒
ฝ่าย คือผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองสามารถ
อยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดความขัดแย้ง การ
กระทำผิดกฎหมายก็คือการกระทำที่ขัดแย้ง
กับอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าผู้ปกครองไม่เคารพกฎ
หมาย แต่ผู้ใต้ปกครองเคารพกฎหมายก็จะ
เห็นว่าผู้ปกครองไม่ดี ถ้าผู้ปกครองเคารพ
กฎหมาย แต่ผู้ใต้ปกครองไม่เคารพกฎหมาย
ก็ปกครองไม่ได้ ทั้งสองฝ่ายไม่เคารพกฎหมาย
เลย กฎหมายก็ไม่เป็นกฎหมาย เพราะไม่มี
ใครใช้ ถ้าในสังคมที่สงบสุขปราศจากการ

ขัดแย้ง ทั้งสองฝ่ายจึงต้องการกฎหมาย
แต่เล่าจื๊อก็มิได้ถือว่ากฎหมายทั้งหลายเป็นสิ่งที่
ควรเคารพ หากเห็นว่าควรเคารพกฎหมาย
ที่ดีเท่านั้น ในด้านธรรมาภิบาล ให้มองเห็น
ว่า งานนั้นเป็นของง่าย เพราะเมื่อเห็นว่า
ง่ายแล้วก็ยินดีทำ แต่ถ้าเห็นว่ายากก็เกิด
ความไม่อยากทำ ไม่เกิดความพยายาม งาน
ก็ไม่มีทางสำเร็จ ความเห็นว่ายากเป็น
ลักษณะของคนเกียจคร้าน เพราะคนเกียจ
คร้านมักอ้างว่า งานยากเพื่อจะได้ไม่ทำงาน
แต่เล่าจื๊อสอนให้คนอยากทำงานให้แต่ละคน
สอนตัวเองให้เห็นงานเป็นของง่าย จึงเห็น
ได้ว่าแม้เล่าจื๊อจะสอนให้คนรักความสงบ แต่
ก็มิได้สนับสนุนให้คนเกียจคร้าน ตรงข้าม
เขาสอนให้ทุกคนขยันทำงาน ในการทำการ
ต่าง ๆ ต้องรู้จักธรรมชาติของสิ่งเหล่านั้น เพื่อ
จะได้รู้ว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะสะดวก และ
ง่าย การกระทำโดยมีความรู้ในสิ่งที่ตนกระทำ
สิ่งนั้นได้ และได้ผลสมบูรณ์ ส่วนการกระทำ
โดยขาดความรู้ย่อมเกิดผลไม่สมบูรณ์หรือต้อง
ใช้กำลังมากเกินความจำเป็น

กล่าวโดยสรุปความคิดของเล่าจื๊อในบท
นี้ก็คือ ธรรมชาติของนักปราชญ์นั้นเป็นผู้สงบ
ไม่ขัดแย้งกับใคร มีความสุขุมคัมภีรภาพ และ
ความไตร่ตรอง เป็นผู้มีความสงบ ความ
กลมกลืนอันมีพลังปัญญา และความเชื่อมั่น

แฝงอยู่ เหมือนน้ำโดยธรรมชาติมีความสงบ
เยือกเย็น ลึก ที่แทรกซึมเข้าไปอยู่กับสิ่งต่างๆ
ได้ และในความสงบเยือกเย็นนั้นเปี่ยมด้วย
พลังอันล้ำค่าหลายสิ่งต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคได้
การที่นักปราชญ์มีสภาวะอยู่ได้ในทุกที่ทุก
สังคมโดยไม่ขัดแย้งกับใคร ไม่ถูกใครทำหิ
อยู่อย่างสงบแต่เต็มเปี่ยมด้วยพลังอันแข็ง
แกร่งนี้ เป็นสภาวะที่เกี่ยวกับเต๋าอันมีความ
กลมกลืนกับทุกสิ่งเต็มอำนาจบังคับทุกสิ่ง.

บทที่ ๙

ทรงไว้แลพิทักษ์สิ่งใดไว้เต็มจนเกินไป ปล่อย
สิ่งนั้นไว้เถย ๑ ดังว่าจับอ้อ แลปล่อยมือ ๒
มีตนนั้นย่อมอยู่ไม่นาน(๑)

เมื่อทองแดงหม้อมีอยู่เต็มห้อง ผู้ใดก็หาพิทักษ์
มันมิได้

ความมั่นคงและเกียรติยศอันภาคภูมิใจความ
วิบัติมาสู่

ความสรรเสริญและชื่อเสียงได้มาแล้ว ก็ต้อง
เสื่อมลงไป
นกอ เต่า แห่งสวรรค์

ข้อความสองบรรทัดแรก แม้ในฉบับนี้
จะต่างกับของลินยูถิง และ D.C. Lau แต่ก็
มีความคิดเหมือนกันคือสอนว่า ในการทำ
สิ่งใดก็ตาม ถ้าทำมากเกินไปย่อมเกิดผลเสีย
ในฉบับนี้ว่า ถ้าจะให้สิ่งใดเต็มบริบูรณ์อยู่ก็
อย่าเต็มจนล้น เมื่อเต็มแล้วก็อย่าเติมอีก มีด

ก็เช่นกัน เมื่อคมแล้วก็ไม่ควรลับอีกต่อไป
เพราะทำให้ใบมีดสึกกร่อนเร็วโดยเปล่าประ
โยชน์ ฉบับของลินยูถิงว่า ธนูนั้นถ้าโค้ง
มากเกินไปจะหัก มีดถ้าลับมากเกินไปจะเสีย
คม ต้องรู้ว่าเมื่อใดควรหยุด อย่าทำเกินกว่า
ควร ฉบับของ D.C. Lau ก็ตีความได้โดย
นัยเดียวกัน ข้อความบรรทัดต่อมาเล่าโจช
ให้เห็นว่าความมั่งคั่ง และชื่อเสียงเกียรติยศก็
เช่นกัน ยังมีมากก็ยิ่งเป็นผลร้ายแก่เจ้าของ
เช่นมีทองมีหยกมาก ๆ ก็จรรักษาไว้ไม่ได้
เพราะย่อมเป็นที่ปรารถนาของคนโลก ยังมี
มากเท่าใดก็อาจถูกทำร้ายเพราะทรัพย์มากขึ้น
เพียงนั้น แม้บุตรภรรยาและบ่าวไพร่ก็ไว้วาง
ใจไม่ได้ ต้องอยู่อย่างหวาดระแวงและมีความ
ทุกข์ เกียรติยศชื่อเสียงก็เช่นกัน ยังมีมาก
เพียงใดก็ยิ่งเป็นที่อิจฉาริษยาแก่ผู้อื่นที่อยากได้
เกียรติยศชื่อเสียงเช่นกัน อาจถูกใส่ร้ายป้ายสี
จนเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศไปก็ได้ ความ
เห็นของเล่าโจชในที่นี้ก็คือ ลาก ยศ สรรเสริญ
สุข นั้นเป็นของไม่จีรัง มีลาภแล้วก็เสื่อมลาภ
มียศแล้วก็เสื่อมยศ ไม่ควรยินดีในสิ่งเหล่านี้
ไม่ควรแสวงหาสิ่งเหล่านี้มาเป็นสมบัติของตน
มากจนเกินความจำเป็น และให้ระลึกถึง
ธรรมชาติของสิ่งเหล่านี้ว่าได้มาแล้วก็เสียไป

๑. ฉบับของ ลินยูถิง ว่า “โค้ง (ธนู) จนถึงเต็มที่แล้วก็ต้องรับหยดให้ทัน”

“ลับ (คมดาบ) จนคมที่สุด คมนั้นก็อยู่ไม่นาน”

ฉบับของ D.C. Lau “แทนที่จะเต็มจนเต็มถึงขอบ จะให้มันตั้งตรงได้ ควรจะรับหยด
เต็มจนแหลม จะไม่อาจรักษาความแหลมได้ตลอดไป”

ได้ง่ายๆ ถ้าไม่เข้าใจธรรมชาติก็จะเกิดทุกข์
ความเข้าใจธรรมชาติดังกล่าวนี้องค์ที่เล่าชื่อ
เรียกว่า เทาแห่งสวรรค์ คือความเป็นไปอัน
เป็นอนิจจังของสิ่งต่างๆ ดังกล่าวแล้วนั่นเอง
จะเห็นได้ว่าความมั่งคั่งก็ดี ชื่อเสียงเกียรติยศ
ก็ดี ล้วนเป็นสิ่งที่คนในสังคมปรารถนาและ
แก่งแย่งกัน และสิ่งเหล่านี้เมื่อคนหนึ่งได้ อีก
คนหนึ่งก็ต้องเสีย จะได้เหมือนกันทุกคนไม่ได้
ดังที่ เปเลโต้ นักปราชญ์กรีกเรียกสิ่งเหล่านี้
ว่าเป็น “ความดีที่จำกัด” คือมีน้อยไม่พอ
สำหรับทุกคน ถ้าอยากได้ก็ต้องแย่งกัน สังคม
ที่ส่งเสริมให้สมาชิกแสวงหาความดีชนิดนี้จะ
เป็นสังคมที่มีแต่การวิวาทแก่งแย่งชิงดี และ
คนไม่มีความสุข ทั้งเปเลโต้ และเล่าชื่อเห็น
ตรงกันว่า ความดีชนิดนี้แม้ผู้ใดหามาได้ก็
ไม่มีความสุข เพราะแม้สิ่งเหล่านี้จะให้ความ
สุขได้ก็เป็นความสุขทางกาย หรือความสุข
ภายนอก สุขอย่างผิวเผิน เป็นความสุขที่นำ
ความทุกข์ทางใจมาให้ นักปรัชญาจิตวาท
อย่างเล่าชื่อก็ดี เปเลโต้ หรือพระพุทธเจ้าก็ดี
ย่อมเห็นว่าความสุขทางใจสำคัญกว่า และ
ความสุขทางใจนั้นจะมีได้ก็โดยไม่ยึดเอาความ
สุขทางกายหรือความพึงพอใจในลาภ ยศ สรร
เสริญมาเป็นที่ตั้ง ถ้าสังคมใดมีสมาชิกที่เห็น
แก่ความสุขทางใจมากกว่าทางกาย ไม่แข่งกัน
แสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ จนเกินไปนัก
สังคมนั้นจะมีความสุขสงบสุขได้ สังคมชนิดนี้

เองที่เล่าชื่อต้องการ แต่ก็หาไม่ได้ในประเทศ
จีนสมัยนั้น

บทที่ ๑๐

ท่านจักรักษาวิญญานมิให้หลงทางได้ตลอด
ไหม

ท่านจักกำหนดลมปราณแลยังตนเองให้นุ่มนวล
แลบริสุทธิ์เยี่ยงทารกได้ไหม

ท่านจักมีความแจ่มแจ้ง แลขจัดเสียซึ่งสิ่งอัน
รบกวนนามได้ แลเลิกละเสียจากความผิดได้
ไหม

ท่านจักรักประชาชนแลปกครองรัฐโดยการไม่
กระทำการได้ไหม

ท่านจักเปิดแลปิดทวารแห่งธรรมชาติเยี่ยง
สตรีได้ไหม

ท่านจักรู้จักแลแทงทะลุทุกจุดโดยปราศจาก
ความรู้ได้ไหม

ข้อความสามบรรทัดแรกพูดถึงวิธีทำ
สมาธิแบบจีนโดยการกำหนดลมปราณ เพื่อให้
จิตเกิดสมาธิแล้ว ก็จะมีอำนาจต่างๆ เกิดขึ้น
ได้ เช่น รักษาโรคได้ ไม่เป็นโรคติดต่อกับ
สัตว์ไม่ทำอันตราย ไม่หิว ไม่กระหาย อยู่
ได้น้ำได้นานๆ อายุยืน เป็นต้น การฝึก
กำหนดลมปราณเป็นของยาก ผู้ฝึกต้องเริ่ม
ค่อยๆ หายใจเข้าพร้อมกับนับในใจจนถึง ๑๒๐
แล้วค่อยๆ ผ่อนลมหายใจทางปาก ทั้งหายใจ
เข้าและออกต้องไม่ให้เกิดเสียงเลย ต้องหายใจ
เข้าได้มากกว่าหายใจออก ลมหายใจซึ่งผ่าน
เข้าออกอย่างเบาแม้จะเอาขนท่านมารอไว้ ขน
ท่านนั้นจะไม่สั่นไหวเลย และเมื่อทำได้ดังนี้
แล้วก็ค่อยๆ เพิ่มจำนวนนับขึ้นไปเรื่อยๆ จน

ถึง ๑,๐๐๐ ผู้ปฏิบัติจะไม่แก่ลง แต่จะหนุ่ม-
สาวขึ้น การกำหนดลมปราณเช่นนี้ทำให้จิต
ไม่พะวงคิดเรื่องใดๆ จิตจึงว่างเปล่าดูเหมือน
เป็นร่างกายที่หนึ่งเหมือนไม่มีชีวิต มีแต่ลม
หายใจเข้าออก เหมือนทารกที่อยู่ในครรภ์

บรรทัดที่ ๔ กล่าวถึงการปกครองประ-
เทศว่า ผู้ปกครองต้องรักประชาชนแล้ว
ปกครองโดยไม่กระทำการใดๆ กล่าวคือถือ
เอาความสุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง และวิธี
ปกครองก็คือให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ
เรื่องนี้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒ บรรทัดสุดท้าย

บรรทัดที่ ๕ สตรีที่เล่าจบพูดถึงในตอน
นี้ หมายถึงสตรีผู้สืบสกุลชื่อมารดาผู้กลับ
ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดฟ้าและดินดังกล่าวไว้ในบท
ที่ ๖ และการเปิดปิดทวารแห่งธรรมชาติ
เทียบได้กับการสวดลมหายใจเข้าทางจมูก และ
ผ่นออกทางปาก ความสมดุลอันมีอยู่โดย
ธรรมชาติ อันเกิดจากการเปิดปิดทวารแห่ง
ธรรมชาติ หรือเต๋าแห่งธรรมชาติกับความ
สมดุลแห่งมนุษย์ อันเกิดจากการเปิดปิด
ทวารของลมหายใจ หรือเต๋าแห่งมนุษย์มี
ลักษณะตรงเดียวกัน

บรรทัดที่ ๖ นั้นเป็นผลแห่งภาวะอัน
สมดุลทางจิตซึ่งว่างแล้วด้วยอำนาจสมาธิ แม้
เป็นจิตที่ว่างปราศจากความรู้ แต่ก็สามารถรู้
แจ้งทุกสิ่งทุกอย่างได้ คล้ายกระจกที่ปราศจาก
ภาพ แต่สามารถรับภาพอะไรก็ได้

บทที่ ๑๑

ซึ่งกำหนดสืบทอดอยู่ในคนเดียว
แต่เพราะมีส่วนอันไม่มีสิ่งใดอยู่ จึงเขามีสื่อ
เกี่ยวพันใช้
ดินบนเป็นขั้น
แต่เพราะทว่างอันไม่มีสิ่งใดอยู่ จึงเราใช้มัน
เป็นขั้นได้

ประตูละหน้าต่างเจาะไว้ตามลำบ้าน
แต่เพราะมีช่องอันว่างเปล่า จึงเราใช้มันได้
ดังนั้นอันหนึ่งเราได้ประโยชน์เพราะความมี
อยู่ อันหนึ่งเราให้ความไม่มีอยู่

ข้อความที่เล่าจบนำมากล่าวในบทนี้แสดง
ให้เห็นประโยชน์ของความว่างเปล่า หรือ
ความไม่มีอยู่ ถ้าพิจารณาตามตัวอักษรที่
เล่าจบบรรยายไว้ก็เป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้ง่าย
แต่เล่าจบน่าจะหมายถึงลึกซึ้งกว่านั้น ความว่าง
เปล่าอาจหมายถึงความปราศจากอุปสรรค เช่น
ถ้าไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคขวางตา ก็จะเห็น
ได้ว่างและไกล ถ้าไม่มีอะไรมาอุดหูก็ได้ยิน
เสียงชัด ใจก็เหมือนกัน ถ้าว่างเปล่า ปราศจาก
อารมณ์ต่างๆ รบกวนแล้วก็จะเกิดปัญหา เกิด
ความเข้าใจแจ่มแจ้ง อุปสรรคเป็นเครื่องจำกัด
อายนะทั้งหลายมิให้สามารถทำหน้าที่ได้เต็มที่
การปฏิบัติตามเต๋าจึงต้องขจัดอุปสรรคต่างๆ
ของใจเพื่อให้ใจว่าง และความว่างของใจนั้น
เองจะทำให้เกิดความรู้ที่แจ่มแจ้งขึ้น ถ้าไม่มี
ความว่างเสียแล้ว ทั้งใจและอายตนะอื่นๆ ก็
หาประโยชน์มิได้ ความเป็นอายตนะมีอยู่ก็
เพราะความว่างเช่นเดียวกับความเป็นล้อ-
เกี่ยวกัน ความเข้มข้น ความเป็นประตูละหน้าต่าง

มีได้ หรือใช้ประโยชน์ได้ตามชนิดของสิ่ง
เหล่านั้นก็เพราะมีความว่างเป็นส่วนประกอบ
อยู่.

บทที่ ๑๒

เสียงท่งห้าจกยังตาให้บอด
เสียงท่งห้าจกยังหูให้หนวก
รสท่งห้าจกยังเพดานให้คัน
การได้แลการล่าจกยังคนให้ป่าเถื่อน
สิ่งอันได้มาด้วยยากจกยังทำร้ายแก่ความ
ประทุษของมนุษย์
จึงปราชญ์หาอาหารเพื่อท้องไซ้เพื่อตา
ทั้งอย่างหลังแลเลือกเอาอย่างแรก

ทฤษฎีฟิสิกส์ของจีนโบราณถือว่าทุกสิ่ง
ในจักรวาลแบ่งประเภทเป็น ๕ เช่น สี่ท่ง ๕
ได้แก่ น้ำเงิน เหลือง แดง ขาว และดำ เสียง
ทั้ง ๕ ได้แก่ โท เร มี ซอล และลา รสทั้ง ๕
ได้แก่ หวาน เปรี้ยว ขม เผ็ด และเค็ม^๑

ทัศนะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของเล่าจื๊อ
ในบทนี้ขัดแย้งกับบริติชวาท (hedonism) ซึ่ง
เป็นทัศนะที่เห็นว่าความสุขทางประสาทสัมผัส
เป็นความสุขที่แท้และมนุษย์ควรแสวงหา
เล่าจื๊อเห็นว่าความสุขทางกายดังกล่าวกว้างเกินไป
เกินไปจะเป็นภัยมากกว่าดี เช่นสี่ท่งต่างๆ ถ้า
จัดเกินไปจะทำให้ตาเสียได้ เสียงถ้าดังเกินไป
หูก็หนวก เป็นต้น ความสุขที่อาจให้ผลเป็น

เป็นความทุกข์ได้ไม่ใช่ความสุขที่แท้ เล่าจื๊อ
ก็เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและนักปรัชญาจิต
วาทอื่นๆ ที่สอนให้รับความสุขทางกายเพียง
เพื่อยังชีวิตไม่ให้ร่างกายเป็นทุกข์ ใจจะได้
ไม่กระวนกระวาย เพราะทุกข์ทางกายเท่านั้น
มิได้ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต เล่าจื๊อ
เห็นว่าความสุขของชีวิตคือการดำเนินชีวิตตาม
เต๋า ชีวิตเช่นนั้นเป็นชีวิตแห่งความสุขสงบ
ทางใจ คำสอนที่ว่า “นักปราชญ์หาอาหาร
เพื่อท้อง มิใช่เพื่อตา” ก็แสดงให้เห็นความ
ไม่พิถีพิถันต่อความสุขทางกายจนเกินความ
จำเป็น คำสอนเช่นนั้นก็เพื่อให้นมนุษย์ละความ
สุขทางกายอันได้แก่ความสุขทางประสาท
สัมผัส ความมั่งคั่ง ร่ำรวย และความสุขทาง
อารมณ์ต่างๆ หันมาหาความสุขทางใจ ดำรง
ชีวิตอย่างง่าย ๆ ควบคุมจิตใจไม่ให้เป็นที่สว
ของอารมณ์และสิ่งยั่วยวนใจต่างๆ ความสุข
ชนิดนี้จึงเป็นความสุขจากการละ การปล่อย
วาง ไม่ใช่ความสุขจากการแสวงหาเมาเท่าใด
ก็ไม่รู้จักพอ หาไม่ได้ก็เป็นทุกข์ได้ มาก
เกินไปก็เป็นทุกข์ การไม่แสวงหา หรือ
แสวงหาแต่น้อยจึงเป็นการตัดต้นตอของความ
ทุกข์นั้น

๑. Chu Ta-Kao, *Tao Tê Ching*, London : Allen and Unwin 1972, p. 24.

บทที่ ๑๓

ความโปรดปรานและความชิงชังเหมือนกัน ความกลัวและเกราะที่เหมือนกันกายเรา อันว่าความโปรดปรานและความชิงชังเหมือนกัน ความกลัวนั้นเป็นประการใด ความโปรดปรานอยู่สูง ความชิงชังอยู่ต่ำ ขามท่านชนะมัน ท่านตั้งสิ่งอันตกอยู่ในความกลัว ขามท่านแพ้มันตั้งสิ่งอันตกอยู่ในความกลัว ความโปรดปรานและความชิงชังจึงเหมือนกัน ความกลัว อันว่า โขกและเกราะที่เหมือนกันกายเรานั้นเป็นประการใด เรามีโขกและเกราะที่เหตุเพราะมีกาย หากกายไร้เสียโขก และเกราะห้อยก็มาแต่ไหน ดังนั้นบุคคลผู้เห็นโลกคงเดียวกับโขก อันเกิดกับกายตนจักปกครองโลกได้บุคคลผู้รักโลกคงกับกายตนโลกย่อมไว้วางใจเขาได้

ความโปรดปรานและความชิงชังล้วนเป็นสาเหตุแห่งความกลัวทั้งสิ้น เมื่อได้รับความโปรดปรานก็กลัวจะสูญเสียความโปรดปราน เมื่อถูกชิงชังก็กลัวความชิงชังนั้น ดังนั้นถ้าชนะความชิงชังได้ความโปรดปรานก็เริ่มเกิดความกลัว ถ้าแพ้ความชิงชัง และไม่ได้ความโปรดปรานก็ย่อมเกิดความกลัวอีก ซึ่งกลัวก็เพราะว่ายึดถือว่าความโปรดปรานเป็นของสูงส่ง เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา และความชิงชังเป็นของต่ำเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ การยึดถือเช่นนั้นก็เป็นเพราะถือว่าตัวตนมีอยู่ ตัวตนเป็นผู้ยึดถือตัวตน เป็นผู้กลัว ถ้าไม่ยึดถือตัวตนเสีย ก็ไม่มีความกลัว เพราะไม่มีผู้กลัว ความสูงต่ำก็ไม่มี เพราะไม่มีใครกำหนดว่าอะไรสูงอะไรต่ำ ความโปรดปรานและความ

ชิงชังก็จะเป็นไม่มีความสำคัญ เมื่อไม่มีตัวตนต่อกอยสมมุติว่านั่นเป็นความโปรดปรานนี่เป็นความชิงชังแล้ว ความโปรดปรานหรือความชิงชังก็ไม่มี ผู้ให้ความโปรดปรานและความชิงชัง ผู้รับความโปรดปรานและความชิงชังก็ไม่มี โขกและเกราะที่เหมือนกัน มีได้เพราะมีตัวตนเป็นผู้รับ เมื่อคนเราถือว่าตัวตนอยู่ก็ตั้งขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ การยึดมั่นในตัวตนทำให้ต้องฟังสิ่งอื่น ไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง บุคคลจะมีความสุข และเป็นคนโดยสมบูรณ์ได้ก็ต้องตัดตัวตนทิ้งเสีย เมื่อไม่มีตัวตนก็ไม่มีสิ่งนั้น สิ่งนี้ มีแต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว กับโลก การที่เล่าข้อคิดเช่นนี้เป็นการสอนให้ตัดปัจเจกภาพออก ให้คิดอย่างเป็นสากลภาพ ไม่แยกปัจเจกภาพออกจากสากลภาพ ทำให้คนกับโลกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและดำเนินไปตามวิถีทางของธรรมชาติหรือเต๋า

บทที่ ๑๔

สิ่งที่เรามองดูแต่เห็นไม่ได้ นั่นชื่อว่าความแจ่มแจ้ง
สิ่งที่เราฟังแต่ได้ยินไม่ได้ นั่นชื่อว่าความหายาก
สิ่งที่เราแสวงหาแต่ไม่ได้มาชื่อว่าความละเอียด
สามสิ่งนี้มีอาภัพพิจารณาให้ชัดได้
มันจึงรวมเป็นหนึ่ง
เมื่อเปิดเผยมันก็ไม่สว่างวูบวาบ
เมื่อปิดบังก็ไม่มืด
เมื่อไม่จำกัดมันขามไม่ได้
มันย้อนไปสู่ภาวะ

มันเป็นแบบของสิ่งไร้แบบ
 แลลักษณะของอภาวะนั้น
 เรียกว่าสภาพเร้นลับ
 เมื่อพบมันท่านไม่อาจเห็นหน้า
 เมื่อท่านตามมันท่านไม่อาจเห็นหลัง
 ด้วยการผูกพันกับเต๋าแห่งอดีต
 ท่านจักเป็นนายของปัจจุบันได้
 แลจักสามารถรู้กำเนิดของอดีต
 หรือว่าปัญหาเกี่ยวกับเต๋า

คำพูดใน ๔ บรรทัดแรกพูดถึงความเป็น
 หนึ่งของเต๋าว่าประกอบด้วยลักษณะ ๓ คือ
 แจ่มแจ้ง รู้ได้ยาก และละเอียดสุมุม ที่ว่า
 ละเอียดสุมุมจนรู้ไม่ได้นั้นอาจตีความได้ว่า
 ประสาทสัมผัสและสติปัญญาซึ่งมีอารมณ์ต่างๆ
 รบกวนเป็นของหยาบย้อม ไม่อาจรับรู้สิ่งละเอียด
 ได้ แต่ที่ว่าหายากหรือรู้ได้ยากแต่ก็
 แจ่มแจ้งนั้นดูจะขัดกัน สิ่งที่แจ่มแจ้งรู้ได้ยาก
 หรือมองเห็นไม่ได้นั้นเป็นอย่างไร ความ
 แจ่มแจ้งนั้นช่วยให้เราเห็นสิ่งต่างๆ ได้ แสง
 สว่างทำให้เห็นวัตถุได้ แต่ที่เราเห็นวัตถุนั้น
 ก็เพราะวัตถุนั้นเป็นของทึบ เราอาศัยความ
 สว่างมองเห็นวัตถุ แต่เราไม่เคยมองเห็นตัว
 ความสว่างเลย ที่เราเห็นแสงสว่างได้ก็เพราะ
 แสงที่เห็นยังไม่สว่างแท้ แสงที่สว่างที่สุด
 มองด้วยตาไม่เห็น การใช้ตาหูฟังหรือใช้
 ประสาทสัมผัสสิ่งใด ๆ เพื่อจะรับสิ่งที่แจ่มแจ้ง
 ที่สุดนั้นทำไม่ได้ เพราะประสาทสัมผัสต่างๆ
 เป็นสิ่งที่มีความสามารถจำกัด ดังนั้นแม้เต๋า
 จะเป็นสิ่งที่แจ่มแจ้งแต่ก็เห็นด้วยตาไม่ได้ เมื่อ

ไม่สามารถบอกลักษณะต่างๆ ของเต๋าได้แน่
 นอนตึงกล่าว จึงพูดได้แต่เพียงว่าเต๋าเป็นหนึ่ง
 ความรู้ไม่ได้ของเต๋าแสดงให้เห็นความคิด
 แบบบรรทัดสยวาทของเล่าจื๊อ บรรทัดที่ ๖ และ
 ๗ เล่าจื๊อพูดเป็นทำนองเปรียบเทียบว่าเต๋าเป็น
 สิ่งที่อยู่รอบๆ แวมๆ จะรู้ให้ชัดก็ไม่ได้ จะปิด
 บังไม่ให้เห็นก็ไม่ได้ คุนล้ายๆ ว่ามีอยู่แต่ก็ดู
 ให้ชัดไม่ได้ จะไม่อยู่ก็เห็นคล้ายคลึงกับคลา
 บรรทัดที่ ๑๓ และ ๑๔ ก็แสดงลักษณะเร้น
 ลับของเต๋าเช่นกัน ด้วยความมีสภาพเร้นลับ
 นี้ เล่าจื๊อได้สรุปไว้ในบรรทัดที่ ๘-๑๑ เต๋า
 เป็นอภาวะเป็นแต่ลักษณะของอภาวะที่นักเร้น
 ลับ จึงไม่อาจนิยามได้ว่าเต๋าคืออะไร ส่วนข้อ
 ความบรรทัดที่ ๑๕-๑๖ ไม่ใช่ธรรมชาติของ
 เต๋า แต่เป็นเรื่องคุณแห่งการรู้จักเต๋า คือผู้
 ที่รู้จักเต๋ารู้สาเหตุอันเป็นอดีตของสิ่งต่างๆ
 และจะรู้ธรรมชาติของปัจจุบัน จนควบคุม
 ธรรมชาติไว้ได้

บทที่ ๑๕

ในสมัยอดีตบรรพชนถึงพร้อมด้วยเต๋า เป็นยุค
 หลายชนหลายเซิง หลักรวมลึกซึ้งจนยากจะเข้าใจ
 เรา แลเพราะเหตุที่ยากจะเข้าใจเขา ข้าพเจ้า
 จักพยายามวาดภาพเขา

เขาระมัดระวังคั่งบกกถอันข้ามห้วยธารในเหมันตฤดู
 เขาลังเลคั่งบกกถอันหวาดกลัวเพื่อนบ้าน
 เขาอ่อนน้อมคั่งบกกถอันเป็นแขก
 เขายินยอมคั่งบกกถอันพร้อมจะละลาย
 เขาเป็นธรรมดาตั้งมั่นอันยังมิได้ทำเป็นรูป
 เขาว่างเปล่าคั่งบกกถอันลึกถ้ำ

เขมดมัวคังน่านเป็นตะกอนน่าน
ผู้ใดเล่าจักอาจยังความมืดให้ค่อยๆ สว่าง
ผู้ใดเล่าจักอาจยังตะกอนให้ตกจนน้ำค่อยๆ ไส
บุคคลถอนถลอกเหล็กเหล่านมได้ปรารถนาความสมบูรณ์
เหตุเพราะเขาไม่สมบูรณ์
เมื่อเขาล้มเขาก็อาจลุกขึ้นใหม่ได้อีก

บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยเท่าที่เป็นบุคคลที่มี
ชีวิตง่าย ๆ แต่เข้าใจยาก เพราะชีวิตเช่นนั้น
เป็นชีวิตที่ปฏิบัติได้ยาก และคนทั่วไปไม่
สามารถดำเนินชีวิตให้ง่ายได้เช่นนั้น เป็น
ผู้ดำเนินชีวิตได้ง่าย ๆ แต่ความง่ายนั้นก็มา
จากความคิดอันซับซ้อน หลักลมและ
บุคคลลักษณะของผู้ถึงพร้อมด้วยเท่านี้
จะบรรยายด้วยคำพูดก็ไม่อาจบรรยายได้ตรง ๆ
เพราะคำพูดตรง ๆ นั้น ไม่สามารถบอกระดับ
ของลักษณะให้แจ่มแจ้งได้ เช่นถ้าจะพูดว่า
เป็นคนระมัดระวัง ก็อาจเพิ่มระดับของความ
ระมัดระวังได้ว่า ระมัดระวัง มาก น้อย พอ
สมควร เป็นต้น แต่ก็ยังถามต่อไปว่า มาก
เท่าใด น้อยเท่าใด พอสมควรเป็นอย่างไร
เล่าจึงพูดเปรียบเทียบให้ผู้เฝ้าคิดเอาเอง
บรรยายลักษณะของผู้เข้าถึงเท่าว่า “ระมัด
ระวังดังบุคคลอันข้ามห้วยธารในเหมันตฤดู”
หรือระวังทุกฝีก้าว ประมาทไม่ได้เลย เพราะ
ในฤดูหนาวเมื่อน้ำในลำธารแข็งนั้น อาจมี
บางตอนที่ยังไม่แข็งพอจะรับน้ำหนักตัวคนได้
ผู้ข้ามลำธารจึงต้องค่อย ๆ กดคะเนดูความแข็ง
ของน้ำเสียก่อน ต้องข้ามช้า ๆ แต่มีความ
ระมัดระวัง การทำด้วยความระมัดระวังจึง

ต้องก่อปรด้วยความคิดอันรอบคอบเสียก่อน
ความรอบคอบนี้เองที่ทำให้ดูเหมือนว่านัก
ปราชญ์มีความลึกลับในการทำสิ่งต่าง ๆ แต่
ที่เห็นเช่นนั้นก็เพราะผู้เห็นมีความใจเร็วด่วน
ได้ มีความประมาทไม่รอบคอบอย่างนัก-
ปราชญ์ ที่ว่านักปราชญ์ลึกลับเหมือนบุคคลอัน
หวาดกลัวเพื่อนบ้าน เป็นความเปรียบให้เห็น
ว่านักปราชญ์ไตร่ตรองก่อนที่จะกระทำการ
ใด ๆ ลงไป เพื่อมิให้เป็นที่เกิดร้อนแก่ผู้อื่น
และเพื่อให้เกิดมิตรภาพขึ้น นักปราชญ์จึงมี
ความอ่อนน้อมเป็นนิสัย เพราะการระวังไม่
ให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นนั้นยังมิใช่การ
ผูกมิตรที่แท้ ความอ่อนน้อมถ่อมตนทำให้
ผู้อื่นรักใคร่และเป็นมิตร นักปราชญ์นั้นอ่อน
น้อมเหมือนกับแขกต้องอ่อนน้อมกับเจ้าของ
บ้าน กล่าวคือการคบหาต้องให้เกียรติแก่กัน
เหมือนแขกอ่อนน้อมเพื่อให้เกียรติแก่เจ้าของ
บ้าน การอ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันทำให้ไม่เกิด
การดูหมิ่นดูแคลนกันขึ้นในค่านิยม นัก
ปราชญ์ต้องเป็นคนอารมณ์เย็น ไม่ทะเลาะ
วิวาทกับผู้อื่นเหมือนน้ำแข็งที่เย็น เมื่อได้รับ
ความร้อนก็ละลายไม่แข็งตัวอยู่ ในเรื่องนี้
เล่าจึงน่าจะหมายถึงการเลียงตนจากผู้ที่โทษ
จริตมากกว่าการตามใจคนทุกคน เพราะไม่
มีใครทำได้เช่นนั้น ลักษณะต่อไปก็คือ นัก
ปราชญ์เป็นธรรมดาเหมือนไม้ที่ยังมิได้ทำเป็น
รูป ได้แก่การเป็นคนอยู่ง่ายกินง่าย อยู่กับ

ใครที่ไหนก็ได้ ไม่เกิดความขัดแย้ง ดังนั้น การที่นักปราชญ์อยู่ใกล้คนพาลก็จะไม่ขัดแย้ง กับคนพาล เพราะไม่เห็นคุณค่ากัน มีแต่โทษ ถ้าเลี้ยงได้ก็เลี้ยง ถ้าเลี้ยงไม่ได้ก็ไม่ขัดแย้ง กับคนพาล แต่ไม่เป็นพาลตามไปด้วย กล่าว คือนักปราชญ์ต้องสามารถปรับตัวให้เหมาะสมแก่ สภาพแวดล้อมและรักษาความดีงามของตน ไว้ได้เสมอ จิตใจของนักปราชญ์จึงเสมือน ว่างเปล่า ไม่ว่าจะมียารมณ์ใดมารบกวนก็ ไม่หวั่นไหวตามไปด้วย และในความว่าง เปล่านั้นมีความลึกซึ้งคือมีสติปัญญาใคร่ครวญ เรื่องราวต่าง ๆ อย่างสุขุมลึกซึ้ง เหตุที่นัก ปราชญ์ต่างกับสามัญชนผู้เป็นทาสอารมณ์

สามัญชนจึงไม่เข้าใจนักปราชญ์เหมือนการ มองคนน้ำที่มีตะกอนขุ่นย้อมไม่เห็นสิ่งแท้จริง ใต้น้ำ

ข้อความบรรทัดสุดท้าย เล่าก็จะพูด ถึงหน้าที่หรือความมุ่งหมายของนักปราชญ์ว่า เป็นผู้ทำให้เกิดความเห็นแจ้งขึ้นในเรื่องต่างๆ แต่นักปราชญ์มิได้หวังว่าจะทำให้ความมุ่ง หมายนี้สัมฤทธิ์ผลได้เต็มที่ เพราะนักปราชญ์ มิได้อำนาจอะไรอย่างสมบูรณ์แต่เนื่องจาก การทำให้เกิดความเห็นแจ้งเป็นจุดมุ่งหมาย ของนักปราชญ์ เมื่อทำไม่สำเร็จครั้งหนึ่ง นักปราชญ์ก็จะพยายามใหม่อีกโดยไม่ท้อถอย

(ยังมีต่อ)

